DE LVDIS PRIVATIS, AC domesticis veterum

LIBER VNICVS.

Ad Illustrissimum Puerum, IVSTVM LVDOVICVM à Turnone, Comitem Rossilionæum, Illustriss. Herois HENRICI à Turnone filium.

Auctore

IVLIO CÆSARE BVLENGERO, Societatis IESV Presbytero.

IN VIRTVTE,

ET FORTVNA.

LVGDVNI,

Sumptibus LVDOVICI PROST, Hæredis ROVILLE.

M. DC. XXVII.

CVM PRIVILEGIO.

169.

Digitized by Google

170.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO PVERO, IVSTO LVDOVICO A TVRNONE COMITI Rossilionæo, Illustrissimi Herois HENRICI à Turnone filio.

IVL. CÆSAR BVLENGERVS Societatis IESV Presbyter P.F.

VID *mihi animi esse putes,* COMES ILLVSTRISSIME, *qui tibi puero libellum de ludis offeram, à quibus præclara tua indoles, contra pueritiæ ingenium, abhorret? Nam neque pilæ, neque talorum ludo caperis, neque alijs lusibus, quos vulgo pueritia sectatur, addictus es. De te non iniuria prædicare possum, quod de filio Imperatoris Poëta,*

Ludus erat puero raptas ex hoste
sagittas
Tractare, & tenero iaculum torquere lacerto,
Inque frementis equi dorsum cum
pondere conti
Indutas Chalybum saltu transferre catenas,
Inuentas agitare feras, & fronde
latentes
Quærere.

Mactus hoc virtutis ingenio esto, ILLVSTRISSIME COMES, *& bellicam virtutem, ac literas doctore patre penitus imbibere pergito. Spes enim est, ubi maturior ætas vires animi, corporisque firmauerit, ut in utroque genere, & Galliæ, sicuti maiores tui, præsidio sis, & illustrissimæ tuæ familiæ ornamento.* VALE.

BENE

BENEVOLO
LECTORI.

VIA ludi inter vina frequentes ſunt, libuit hîc pauca de veterum ludis ſubiicere, vt ſicuti conuiuia ſine luxu eſſe poſſe oſtendi; ita & luſus quoſdam ſine noxia & culpa vſurpari poſſe oſtendam. Tu quicquid hoc eſt opellæ, beneuole Lector, boni conſulito, & vino ac luſu moderatè vti memento.

SYLLABVS CAPITVM.

PROLVSIO

De Aleæ ludo.

20. De

DE LVDIS VETERVM

LIBER VNICVS.

PROLVSIO

De Aleæ ludo.

EQVE homines, neque bruta in perpetua corporis, & animi contentione esse possunt, non magis quàm fides in cithara, aut neruus in arcu. Ideo lusu egent. Ludunt inter se catuli, equulei, leunculi, ludunt in aquis pisces, ludunt homines labore fracti, & aliquid remittunt, vt animos reficiant. Sed in lusu modus, vt in cæteris rebus, tenendus est. Alea penè vbique vetita. Cicer. 2. *Philipp.* de Antonio agens hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere. Idem ait Antonium lege, quæ est de alea, condemnatum. Alea toleranda fuit in Augusto sene, quam remissionis causa sumeret. Forum, inquit, aleatorium calfecimus apud Suetonium. Germani aleam inter seria sobrij exercent, tanta lucrandi, perdendíve, temeritate, vt

cùm omnia defecerint, extremo, ac nouiſſimo iactu,de libertate, ac corpore contendant, ait Tacitus *lib. de morib. Germanor.* Victus voluntariam ſeruitutem adit, quamuis iunior, quamuis robuſtior, alligari ſe,ac venire patitur. Ea eſt in re praua peruicacia, fidem ipſi vocant. S. Ambroſius *de Tobia cap.* 11.pertinax aleæ ſtudium Hunnis attribuit. Ferunt Hunnos, cùm ſine legibus viuant, aleæ ſolius legibus obedire, in procinctu ludere, teſſeras ſimul,& arma portare,& plures ſuis,quàm hoſtilibus ictibus interire,frequenter autem tanto ardore rapi, vt cùm ea, quæ ſola magna æſtimant,arma victus tradiderit,ad vnum aleæ iactum vitam ſuam poteſtati vel victoris,vel fœneratoris addicant.Laërtius *lib.3* Plato adoleſcentem,quòd alea luſiſſet,grauiter cecidit. Cùm autem quidam diceret:Ita ſæuis ob rem parui momenti?Reſpondit: Res parui momenti non eſt malis aſſueſcere. Chilo Laco miſſus Corinthum,vt fœdus cum Corinthiis feriret, incidit in Principes alea ludentes, abſcedit,aítque:Abſit,vt Spartani cum aleatoribus ſocietatem ineant. Elibertino Concilio *can. 79.* Qui ludit alea, cœtu piorum mouetur. Romæ teſſeris,aut talis luſere. Horatius:

—— Poſtquam te talos, Aule, nuceſq;
Ferre ſinu laxo vidi.

Martialis:

Vnctis falciferi ſenis diebus,
Regnator quibus imperat fritillus.

Perſius:

Anguſta collo non fallier Orca.

Hegeſilochus, quòd talis luderet,à Rhodiis in exſilium pulſus eſt. Fugienda alea,quia,vt S.Baſilius *lib.7.*

lib.7. Exaëmer. ἐπὶ τοῖς κύβοις ὅρκοι, καὶ φιλονεικίαι χαλεπαὶ, καὶ φιλοχρηματίας ὠδῖνες. *In tesserarum ludo iuramenta, contentiones molesta, auaritia dolores existunt.* Aristoteles *lib.4. Nicomach.* ὁ μὲν κυβευτὴς, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ λῃστὴς τῶν ἀνελευθέρων εἰσὶν. αἰσχροκερδεῖς γὰρ ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς χρὴ διδόναι. *Aleator, fur, latro, sunt illiberales; turpe lucrum sectantur, cùm ab amicis lucrum capient, quibus dare oportuit.* Romæ pueri etiam alea ludebant. Horatius *lib.3. carm.*

Nescit equo rudis, Hærere ingenuus puer,
Venariq́; timet, ludere doctior,
Seu Græco iubeas trocho,
Seu mauis vetita legibus alea.

Leg.3. Cod. de aleatorib. Alearum vsus antiqua res est, & extra operas pugnatorias concessa. Verùm pro tempore abiit in lacrymas, &c. Vide *lib.* 1 *n Pandectar. tit. de alea, lib.*1. Ea coërcitio pertinuit ad Ædiles. Martialis *lib.5.*

Iam tristis nucibus puer relictis,
Clamoso reuocatur à magistro,
Et blando malè perditus fritillo
Ædilem rogat vdus aleator.

Ouidius 2. *Tristium:*

Sunt aliis scripta, quibus alea luditur, artes:
Hæc est ad vestros non leue crimen auos.
Quíque alij lusus, nec enim nunc persequar omnes,
Perdere rem caram tempora nostra solent.

Seneca: Aleator quanto in arte melior est, tanto est nequior. *Lib. vlt. C. de Religios.* Nulla est maior occasio deprauandi animi, quàm ludus passim immodicus, ad perniciem omnium rerum. Sidonius *lib.1. epistol.* de Theodorico spectante eos, qui alea ludunt, aut ludente: Theodoricus, inquit,

Rex Gotthorum in bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in vtrisque philosophatur. Alea ludebant senes. Suetonius *in Augusto, cap.* 71. Inter cœnam lusimus γεροντικῶς heri, & hodie. Apud Ciceronem *de senectute*, Cato ait: Nobis relinquant talos, & tesseras, qui senes sumus. Sidonius *lib.* 1. *epist.* 8. Student pilæ senes, aleæ iuuenes præter morem. Vetus Gloss. κοβιστής, aleator, aleo, qui aleam ludit. Iulius Firmicus *lib.* 8. *cap.* 25. Aleones. Aleatorium erat prope sphæristerium, vbi aleatores talis ludebant, & pilæ ludo fessi vires integrabant. Sidonius *epist.* 9. *&* 11. *lib.* 8. *epist.* 17. *lib.* 5. Horatius *lib.* 2. *satyr.* 7. Volauerium quemdam commemorat, qui cùm chiragra perpetuò laboraret, hominem mercede diurna conductum pauit, qui pro se tolleret, & in pyrgum talos mitteret.

—— qui pro se tolleret, atque
Mitteret in pyrgum talos, merce diurna
Conductum pauit.

Iouius *lib.* 29. *Histor.* Philibertum Arausionensem Caroli V. Legatum Florentiam obsedisse ait, & omnia militum stipendia alea perdidisse; quare infecta re abscedere coactum præ dolore obiisse. Omnes ludos improbat Tertullianus *lib. de Spect.* Ludi etsi minore cura per prouincias pro minoribus viribus administrantur, tamen omnes illuc deputandi sunt, vnde petuntur, vnde inquinantur. Nam & riuulus tenuis ex suo fonte, & surculus modicus ex sua fronde qualitatem originis continet. In omnibus ludis aut spurcitia, aut insania, aut sæuitia, fraudes, periuria, molestiæ, rixæ fuere. Apud Ælianum Chius seruo iratus dixit: Ego non te

te in pistrinum trudam, sed mittam spectatum ludos Olympicos, *πικροτέραν τιμωρίαν εἶναι οἰόμενος ἐν ὀλυμπίᾳ θεώμενον ὑπὸ τῆς ἀκτῖνος ὀπτᾶσθαι, ἢ ἀλεῖν μύλῃ παραδοθέντα. Acerbius supplicium ratus spectantem ludos Olympicos Sole torreri, quàm pistrino traditum molere.* Non ita generati sumus à Natura, inquit M. Tullius, vt ad ludum, & iocum facti videamur, sed ad seueritatem potiùs, & quædam studia grauiora, atque maiora. Ludo, & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno, & quietibus cæteris, tunc cùm grauibus rebus, seriísque satisfecerimus. Ludendi quidam modus retinendus, vt ne nimis omnia profundamus, elatíque voluptate in aliquam turpitudinem dilabamur. Suppeditant autem & campus noster, & studia venandi honesta exempla. Tabula talaris dicitur. Tertullianus *lib. de Carne Christi.* Cœlius Aurelianus *lib.* 2. *tardar. passion.* tabellam talearem vocat alueolum. Calculi, latrunculi, duodecim scripta in alea numerantur, etsi industria in hoc genere plurimum potest. Qui digitis micant, aleam ludunt. Ammianus Marcellinus: Aleatores se dici timentes, tesserarios appellari cupiunt. Sed istis alius locus est. Iuuenalis *satyr.* 1.

——— Neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.
——— Simpléxne furor sestertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere seruo.

P. Mimus: Aleator quantus in arte aleæ est, tanto est nequior. Xenophon *in OEcumenico*: *οἱ ἀργοί, καὶ μαλακοὶ πονηρότατοι, εἴπερ πονηρίαν νομίζομεν ἀργίαν εἶναι, καὶ μαλακίαν ψυχῆς, καὶ ἀμέλειαν. καὶ ἄλλαι δὲ εἰσὶν ἀπατηλαί τινες δεσποιναὶ προσποιούμεναι ἡδοναὶ εἶναι, κυβεῖαί τε, καὶ*

ἀνωφελεῖς ἀνθρώπων ὁμιλίαι, αἳ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξαπατηθεῖσι καταφανεῖς γίνονται, ὅτι λῦπαι ἄρ' ἦσαν ἡδοναῖς περιπεπλεγμέναι. Calor ludentis sæpe aberrat.

Vtque petit primò plenum flauentis arena,
Nondum calfacti velitis hasta solum.

Sed verba Xenophontis interpretemur: Ignaui,& molles pessimi sunt, si ignauiam existimamus esse malitiam, & mollitiem animi, & negligentiam. Et aliæ sunt deceptrices dominæ voluptates, cuiusmodi est aleæ lusus, & colloquia conuentúsque hominum inutiles, quæ tandem iis, qui decipiuntur, ostendunt se dolores voluptate obuolutos esse.

De Ludorum origine.

CAPVT I.

LVdos à Lydis ortos esse auctor est Herodotus *lib.* 1. tempore Atyis Regis,vt otio, & quiete, famem,quæ in Lydia grassabatur, fallerent, quam exercitatione, & motu augeri, ac incendi putarent. ἐξευρεθῆναι δὴ ὦν τότε καὶ τῶν κύβων, καὶ τῶν ἀστραγάλων, καὶ τῆς σφαίρης, καὶ ἀλλέων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα πλὴν πεσσῶν· τούτων γὰρ ὦν τὴν ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηιοῦνται Λυδοί. *Tum igitur inuentum ab ijs tesserarum, & talorum ludum,& pila, cæterorúmque ludorum omnia genera, præterquam calculorum, quorum sibi inuentionem non vindicant Lydi.* Porrò ad famem discutiendam altera quidem die quàm longa fuit lusisse, ne ciborum quærendorum sollicitudine torquerentur, altera

verò lusu abstinentes vesci consueuisse, atque hoc modo vixisse annis duodeuiginti. Si ludos omnes Lydi repererunt, exceptis calculis, sequitur & scenicos ab iis repertos, quibus spectandis totum diem persidendo operam darent. Miror eos pila lusisse, quæ motu & agitatione famem debuit accendere. Tertullianus eadem de re *lib. de spectacul.* Lydos ex Asia transuenas in Hetruria consedisse, & spectacula religionis nomine instituisse, inde Romam accersitos artifices, mutuantur tempus, & enuntiationem, vt ludi à ludis vocarentur. Plato *in Phædro* Theut Ægyptium πρῶτον, ait, ἀριθμὸν, καὶ λογισμὸν εὑρεῖν, καὶ γεωμετρίαν, καὶ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας, καὶ κυβείας, primum, ait reperisse numerum, & numerandi artem & Geometriam & Astronomiam, & calculos aleam, tesseras & talos. Eustathius *ad lib.* 1. *Odyssea* verba Platonis referri ait non ad talos & aleam, sed ad tabulam, aut laterculum, in quo per calculorum motus indicantur Solis & Lunæ conuersiones & defectiones. Vocat πεπλινθιακὴν παιδίαν, πεπλινθίειον, διαγράφεσθαι γάρ τι πλινθίον ὥσπερ ἐν τῇ πλινθιακῇ παιδιᾷ, describi quendam laterculum vt in ludo calculorum, & in eo laterculo signari motus Solis, & Lunæ. Idem *ad lib.* 2. *Iliad.* πεττείαν Ægyptiacam docet esse philosophicam. Isaacius Porphyrogennetes *in Paralipomenis Homeri* πεττείαν Palamedi ascribit, vt & alij de quibus infrà agemus. Hesychius interdum πεττείαν, & calculos cum κυβείᾳ, & alea confundit. Alibi distinguit his verbis, ἐν κυβείᾳ τοὺς κύβους ἀναῤῥιπτοῦσιν, ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ αὐτὸ μόνον τοὺς ψήφους μετακινοῦσι. *In alea talos aut tesseras iaciunt, in ludo calculorum, calculos tantùm mouent.* Græci, Ægyptij, & Pyrrhus in ludo

tabulæ calculos cum tesseris coniunxerunt, & eum lusum vsurparunt qui vocatur hodie *trictac.* Romani 12. scripta indigetarunt. Lusus tabulæ constans calculis sine tesseris dicitur hodie *Skakia*, vulgo *ieu d'Eschets. Chetmat* regem mortuum significat. Eustathius igitur ex Herodoto discrimen inter κύβυς, & πεσσὺς, id est, *tesseras* seu talos, *& calculos* fuisse ostendit his verbis, ἡρόδοτος οὐ φανερῶς διαφέρειν δηλοῖ κύβον, καὶ πεσσὸν, ἐν οἷς λέγει, ὅτι λύδοι τὺς κύβυς εὗρον, καὶ τὺς ἀστραγάλυς, καὶ τὴν σφαῖραν, καὶ ἄλλα παίγνια πλὴν πεσσῶν, *Herodotus manifestè declarat tesseras, & talos à calculis differre dicens Lydos inuenisse tesseras, talos, pilam, & alia ludicra exceptis calculis.* Sophocles à Palamede tesseras, & calculos repertos ait, vt famem falleret, ac cibi memoriam tolleret.

ὐ λιμὸν ὗτος τῷ δ' ἀπῶσε σὺν θεῷ
εἰπεῖν, χρόνυ τε διατριβὰς σοφωτάτας
ἐφεῦρε, φλοίσβυ μετὰ κόπον καθημένοις,
πεσσὺς, κύβυς τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος.

Annon Palamedes famem Deo faciente ab illis expulit, & inuenit rationem temporis fallendi sapientissimam, sedentibus post laborem maris, & fluctuum, calculos & tesseras, iucundum desidiæ remedium. Aleam militem fuisse bello Troiano qui aleæ lusum inneneril putat Isidorus, nescio quo auctore. Videtur, vt sæpe alias, in rebus quas ignorat diuinare. Verba eius sunt *lib.* 18. Alea lusus tabulæ inuenta à Græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea. Meliùs Ioannes Antiochensis *lib. de originibus*, Suidas, Cedrenus, & Isaacius Porphyrogenneta Palamedi ascribunt. ὁ παλαμήδης διὰ τὸ τάβλας τὸ γάϊνον κόσμον ἠνίξατο, τὸ ζωδιακὸν

ζωδιακὸν κύκλον διὰ τῆς δώδεκα κάσσων, διὰ τοῦ ψηφοβόλου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἑπτὰ κοκκίων τὰ ἑπτὰ ἄστρα τῆς πλανητῆς, διὰ δὲ τοῦ πύργου τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἐξ οὗ δίδοται πᾶσι καλά τε, καὶ φαῦλα. *Palamedes per tabulam mundum terrestrem obscurè significauit, per duodecim capsos, seu septa, & sedes calculorum Circulum zodiacum, per fimum, & colum vimineum, in quo inclusa erant septem grana, quatuor scilicet tali, & tres tesseræ, septem Planetas. Per turriculam, seu fritillum altitudinem cæli, vnde bona, & mala dantur; ex colo, seu fimo in turriculam tesseræ mittebantur, ne fallaci manu tractarentur.* Suidas: ταῦλα ὄνομα παιδιᾶς. ταύτην ἐφεῦρε παλαμήδης εἰς διαγωγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ σὺν φιλοσοφίᾳ πολλῇ. τάβλα γάρ ἐστι ὁ γήϊνος κόσμος, δώδεκα δὲ κάσσοι ὁ ζωδιακὸς ἀριθμός, &c. vt suprà. *Tabula nomen lusus, quem inuenit Palamedes in oblectamentum Græci exercitus, cum multa Philosophia*, &c. vt suprà ex Ioanne Antiochensi. Putem Palamedem reperisse calculorum ludum sine tesseris, quod belli simulacrum est; tesseras à Lydis repertas; tabulam, in qua tesseris, & calculis luditur, quam mundi simulacrum esse volunt, ab Ægyptiis repertam. Negat enim Herodotus calculos à Lydis repertos. Homerus quidem Procos latrunculis, seu calculis lusisse ait. Athenæus *lib.* 1. καὶ οἱ μνηστῆρες δὲ παρ' αὐτῷ πεσσοῖσι προπάροιθε θυράων ἐτέρποντο, οὐ παρὰ τοῦ μεγαλοπολίτου Διοδώρου, ἢ Θεοδώρου μαθόντες τὴν πεττείαν, οὐδὲ τοῦ μιτυληναίου λέοντος τοῦ ἀνέκαθεν ἀθηναίου, ὃς ἀήττητος ἦν κατὰ τὴν πεττευτικήν. *Proci apud Homerum pro foribus calculis ludunt, non docti ludere à Diodoro, aut Theodoro Megapolita, aut Leone Mitylenæo Athenis, à maioribus oriundo, qui in eo ludo fuit insuperabilis.* Centum & octo fuere Proci, qui totidem, quot essent ipsi, calculos inter

ſe contrarios, numero pares ſtatuerint, vt ex vtraque parte quinquaginta quatuor eſſent, intermedio quodam ſpatio relicto, quod vacuum eſſet. In ea area, quæ acies, & ordines diſcernebat, calculum vnum collocaſſe, quem Penelopen nominabant. Pro ſigno, ac ſcopo is erat, ſi quis altero calculo ferire poſſet. Hæc habet Athenæus *lib.* 1. quæ ad tabulam Palamedis non faciunt. Itaque verbum ea de re non addimus.

De Ludorum diuiſione.

CAPVT II.

LVdi alij fuere publici, qui in publico ederentur; alij priuati, quibus domi luderetur. Ludi publici, in Græcia Olympici, Pythij, Nemeæi, Iſtmici, de quibus Petrus Faber doctiſſimè. Romæ ſcenici, gladiatorij, Circenſes, venationes, de quibus nos olim, & plærique alij. De pila Mercurialis. Nos hîc de priuatis agemus, qui minus vulgati ſunt, maximè de iis, qui Romæ in vſu fuere, ſi priùs monuerimus in omnibus penè ludis aliquid contra bonos mores eſſe. Trochus à Catone Dionyſio commendatur, qui pueros iubet trocho ludere. Multi alij ſunt ludi minus damnoſi, quibus hodiéque vtimur, cùm à Græcis, aut Romanis arceſſantur, de quibus ſic habeto.

De

De Ludo trochi, & turbinis.

CAPVT III.

TRochum vulgò eumdem esse putant turbini, seu βέμβικι, quem pueri flagello in porticibus agitant, dicúntque: τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα, *agito turbinem, qui tuis viribus respondeat.* Hac mente Pittacus dixit cuidam consulenti quam vxorem duceret, vt audiret in porticibus, quid pueri turbines agentes dicerent, audiuit ille canentes, τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα, & moneri se sensit, vt vxorem duceret suis viribus, & generi parem. De turbine Tibullus *lib.* 1. *eleg.* 5.

Namque agor, vt per plana citus sola verbere turbo,
Quem celer assueta versat ab arce puer.

Persius:

Neu quis callidior buxum torquere flagello,

Græci dicunt, βέμβικα ἐλᾶν, vel ἄγειν. Alius tamen à turbine trochus fuit. Erat enim trochus circulus æneus magnus, cui annuli multi inserti erant, vt strepitu obuij trocho cederent de via. Ansa apprehensus in longum mittebatur, volutabatúrque cum strepentibus annulis. Vidi in Italia, qui circulum æneum longè iacerent volutabundum, donec motus per se quiesceret, aut ad lapidem, & obicem offensus inflecteretur, & caderet. Vetus Gloss. Trochus rotæ genus ad ludum. Trochus ludentum rota. Propertius ansam, qua trochus apprehendebatur, clauem vocat. Martialis *lib.* 11.

Tam laxus, quàm celer, arguto qui sonat are trochus.

Lib. 14.

Indu-

Inducenda rota est. das nobis vtile munus,
Iste trochus pueris, at mihi canthus erit.

Alij *cantum* legunt, ob sonum suauem. Ouidius *lib.3.Artis:*

Sunt illis celerésque pilæ, iaculúmque, trochíque.

Horatius *lib.de arte poëtica:*

Indoctúsque pilæ, discive, trochive quiescit.

Lib.3.carm.24. ludum Græcum vocat:

Venaríque timet ludere doctior,
Seu Græco iubeas trocho,
Seu malis vetita legibus alea.

Martialis *lib.14.epigr.154.*

Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur?
Cedat vt argutis obuia turba trochis.

Propertius *lib.3.eleg.14.*

Quum pila veloces fallit per brachia iactus,
Increpat & versi clauis adunca trochi.

Martialis suprà canthum trochi vocauit. Propriè canthus est ferrum ambiens curuaturam rotæ. Gloss. vetus, κάνθος ὄχυς. Propertius clauem aduncam trochi vocat, vt diximus, ansam, qua trochus apprehenditur. Passeratius putat clauem esse, qua trochus compactilis aperiebatur immittendis annulis, & claudebatur. Ouidius *eleg.1.lib.2. Tristium:*

Hic artem nandi præcipit, ille trochi.

Apud Platonem *lib.4.de legibus:* Trochi erant, qui defixi in eodem loco circumagebantur. οἵ γε στρόβιλοι ὅλοι ἑστᾶσί τε ἅμα καὶ κινοῦνται ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ πήξαντες τὸ κέντρον περιφέρωνται. *Trochi toti stant simul, & mouentur, quum in eodem loco defixerint cuspidem.* Basilius *homil.5.in Exaëmer.* Trochi, inquit, accepto primo ictu circumaguntur, quum defixa cuspide

in

in ſeipſis circumaguntur. Vincit is, cuius trochus ictus diutiùs voluitur. Diximus alios fuiſſe turbines, quorum inferior cuſpis in eodem loco non circumageretur, ſed ſcutica agitati vagarentur. Virgilius 7. *Æneid.*

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent, ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis. Vocat volubile buxum.

Græci στρόμβον, στρόβιλον, βέμβικα. Alius fuit trochus, de quo Acron *lib.* 3. *Ode* 24. Horatij, Trochus eſt rota, quam currendo pueri virga regunt. Xenophon *in Sympoſio* meminit circuli pleni enſibus rectis, quos ſaltu ſaltatrix enſibus rectis tranſiliret, de quo egimus *lib.* 1. *Theatri noſtri.* Artemidorus *lib.* 2. *cap.* 78. vocat ἐγχεμπαικτεῖν, ἢ μαχαίρας πειδινεῖσθαι. Ludere ad rotam, volui, & circumagi circum enſes, eóſque tranſilire. In Sympoſio Xenophontis mentio fit duodecim rotarum, quas ſaltatrix vibratas in altum eijciebat, & excipiebat recidentes ſaltans.

De Ludo materum, ſeu lapillorum.

CAPVT IV.

HOdie pueri apud nos ludum Madrellarum vſurpant, in quo quatuor lineæ quadræ foris, quatuor alias lineas includunt, quæ media linea quaſi diametro ſecantur, & tres vnus ex colluſoribus bacillos, totidem alius variis locis collocant, & id ſtudioſè agunt, vt tres bacillos ſuos in eadem

eadem linea continuent. Meminit ludi illius Ouidius *lib.* 2. *Trist. eleg.* 2.

Parua sedet ternis instructa tabella lapillis,
In qua vicisse est, continuasse suos.

Lib. 3. ματωιοτεχνίας,

Parua tabella capit ternos vtrinque lapillos,
In qua vicisse est continuasse suos.

Madrellas, inquam, nostri vocant, quia Materes sunt baculi, auctore Nonio, vnde & apud nos hodiéque vox Gallica *Matras* sagittam significat, quasi baculum. Sisenna vetus auctor, Gallia materibus, id est, telis oblongis pugnat. Materis ἡ ξυλεία, τὸ ὕλημα, vnde & materia dicta.

De Capite, aut Nauia.

CAPVT V.

VVlgaris hodie lusus est, indigetatus, *croix ou pile,* pila Nauem significat, vnde vulgo magister nauis dicitur *Pilote.* A Romanis & Græcis ludus hic arcessitur, dicitúrque, Caput, aut Nauia, quia olim in nummis ratitis caput erat Iani ex vno latere, ex altero nauis. Macrobius *lib.* 1. *Saturnal. cap.* 7. In aleæ lusu cùm pueri denarios in sublime iactantes capita aut nauiam exclamant. Eius ludi meminit S. Augustinus.

De

De Ludo paris, aut imparis, seu Artiasmo.

CAPVT VI.

HOdie ludus apud pueros frequens eſt, cui nomen, *pair, ou ſou.* de quo Horat. *Sat.3.lib.2.*

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Sueton. *in Auguſto cap.* 70. Miſi tibi denarios ducentos quinquaginta, quot ſingulis conuiuis dederam ſi vellent inter ſe poſt cœnam vel talis, vel par impar ludere. Schol. Ariſtoph. ad Plutum παίζειν ζυγὰ ἢ ἄζυγα, ἄρτια ἢ περιττά. Ariſtot. *lib.3.cap.5.* ad Theodect. ἀρτιάζειν. Ouidius,

Eſt etiam par ſit numerus qui dicat, an impar,
Vt diuinatas auferat augur opes.

Plato *in Lyſide*, ἀρτιασμὸν qui fiebat nummis, aut nucibus, aut fabis. Pollux *cap.7.lib.9.* τὸ δὲ ἀρτιάζειν ἐν ἀστραγάλων πλήθει κρυπτομένων ὑπὸ ταῖν χεροῖν μαντείαν εἶχεν τῶν ἀρτίων, καὶ τῶν περιττῶν. ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ κυάμοις, ἢ καρύοις, καὶ ἀμυγδάλαις, καὶ ἀργυρίῳ πράττειν ἠξίουν. Ariſtophan. *in Pluto*,

στατῆρσι οἱ θεράποντες ἀρτιάζομεν.

Ariſtot. *lib.3.Rhetor.* τύχοι γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς ἀρτιασμοῖς ἄρτια ἢ περιττὰ εἰπών. id eſt, *vox artiazein in talis pluribus manu comprehenſis diuinationem habuit parium & imparium.* Idipſum factitatum in fabis, nucibus, amygdalis, & argento. Serui ſtateribus manu incluſis par impar ludimus. Fieri poteſt vt in ludo hoc diuinet aliquis par ne ſit numerus, an impar. Galli noſtri dicunt *pair, ou non.* Alij *pair, ou ſou,* ſiue ſolum intelligant, qui numerus eſt impar, ſiue

ſiue ſolidum vnum, & ſolitarium, ſiue illud Gallicum *pair, ou ſon*; à voce Græca περιττοῦ dictum ſit. Scholiaſt. Ariſtoph. *in Pluto*, δραξάμενός τις κάρυων, ἐρώτα πόσα ἐκτείνας τὴν χεῖρα, καὶ ἐὰν ἐπιτύχῃ λαμβάνῃ ὅσα ἦν ἐν τῇ χειρὶ, ἐὰν δ' ἁμάρτῃ, &c. Artiaſmo luditur apud Platonem in Lyſide, ídque talis, vt & apud Pollucem *lib.* 9. Apud Suetonium tamen *lib.* 2. diſtinguuntur tali ab artiaſmo loco quem ſuprà poſui. Dio Chryſoſt. de conſultando, οἱ ἀρτιάζοντες ἴσασι μὲν ὅτι ἐν τῇ χειρὶ οἱ περικαλεσάμενοι αὐτοὺς χρῆμα ἔχουσι, οὐ μὴν τοι ὅτι τοσοῦτον ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐπέτυχον εἰπεῖν, καὶ οὕτω δὴ κρατήσαντες ἀπηλλάγησαν. *Qui par impar ludunt ſciunt eos à quibus prouocantur manu rem continere, numerum neſciunt, interdum diuinant, & vincunt.* Ariſtophanis verba quæ ſuprà poſui Latina facio. Quum aliquis pugno incluſerit nuces, extenta manu dicit, quot latent nuces hic. Si qui rogatus eſt numerum diuinarit lucratur id quod erat in manu, ſi aberrauerit, ἀποτίνει τόσα, tantumdem de ſuo exſoluit. Vide Pollucem *lib.* 7. *c.* 33. & *cap.* 24. χαλκίζειν δὲ παιδείας τι εἶδος ἐν ᾧ νομίσματα ὠρτίαζον. *Ludus in quo nummis par impar ludebant.* Erat alter chalciſmus cùm rectum nummum digito impoſitum circumagentes mox excutiebant, & priuſquam humi caderet recto digito rurſus excipiebant. Qui ita exceperat vincebat, ait Euſtathius *Iliad.* ξ. & *Iliad.* α. Item Pollux *lib.* 9. *cap.* 7.

De micando digitis.

CAPVT VII.

LVſus hodie in Italia frequens quo digitis micant, & vtraque manu protenſis aliquot digitis

gitis dicunt,quinque,aut tres, aut ſeptem,& diuinare conantur numerum digitorum qui prodeunt. Vulgo vocatur *Mourre.* Hoc ludo ludunt Hymenæus & Cupido apud Nonnum *lib.33.*

—— φιλακρήτων δὲ βολάων
λαχμὸς ἔην μετέπων ἑτερόζυγα δάκτυλα χειρῶν,
καὶ τὰ μὲν ὀρθώσαντες ἀνέσχεθον, &c.

Sortitio erat iaculationum vinoſarum ſequens digitos verſatiles manuum. quorum alios attollebant, alios intra volam concludebant colligatos. Vet. Gloſſ. micare λαξχάνειν. Varro in Parmenone, Micandum erit cum Græco, vtrùm illius numerum, an ille meum ſequatur. Vnde prouerbium, *Dignus qui cum in tenebris mices.* id eſt, fidelis eſt, non fallax, quia ſi vel in tenebris diuinaris quot digitos ſuſtulerit, fatebitur. Olim micatione carnes & merces in foro emebantur, quod poſtea vetitum,& cautum vt ſub exagio,id eſt, ad trutinam emerentur. Vetuit primus Apronianus præfectus vrbi, vt eſt in veteribus inſcriptionibus. Sub exagio potius pecora vendere, quàm digitis concludentibus tradere. Gloſſa, ἐξάγιον *penſatio.*

De caſtello nucum.

CAPVT VIII.

LVſio alia puerilis fuit, quæ hodiéque tenet, quámque puer ſæpiùs olim vſurpaui, cùm caſtellum è nucibus componeretur, de qua Ouidius *de Nuce:*

Poma cadunt menſis non interdicta ſecundis,

 Et

Et condit latas parca colona nuces.
Hac puer aut certo rectas diuerberat ictu,
Aut pronas digito, bisve, semélve petit.
Quatuor in nucibus non ampliùs alea tota est,
Cùm sibi suppositis additur vna tribus.
Per tabulæ cliuum labi iubet alter,& optat,
Tangat vt è multis qualibet vna suam.
Fit quoque decreta qualem cæleste figura
Sidus, & in Græcis littera quarta gerit.
Hæc vbi distincta est gradibus quæ constitit intus,
Quot tetigit virga, tot capit ipsa nuces.
Vas quoque sæpe cauum spatio distante locatur,
In quod missa leui nux cadat vna manu.

Plures Ouidius attingit ludos. Primus est, cùm rectæ nuces statuerentur, deinde certo ictu deijcerentur, aut digito pronæ decuterentur, aut tribus vna imponeretur, castellúmque fieret, quod iactu nucum deijceretur, aut in tabulam decliuem, in qua multæ nuces essent, aliæ iactæ eas tangerent, quæ in tabula erant. Tum Δ *delta* litera pluribus nucibus compositis exprimeretur, quasi cæleste sidus, & virga tangeretur, aut in vas cauum à longè nuces conijcerentur, quæ vel in cauum intrarent, vel deciderent, cùm non intrassent. De illo castello è quatuor nucibus conflato Philo Iudæus *in Cosmopœa*: *οἱ καρυατίζοντες εἰώθασιν τρία ἐν ἐπιπέδῳ προσθέντες κάρυα ἐπιφέρειν ἓν σχῆμα πυραμοειδὲς ἀπογεννῶντες. τὸ μὲν οὖν ἐν ἐπιπέδῳ νηπίοις τρίγωνον ἵσταται, μέχρι τριάδος, τὸ δὲ ἐπιτεθὲν τετράδα μὲν ἀριθμοῖς, ἐν δὲ σχήματι πυραμίδα γεννᾷ στερρὸν ἤδη σῶμα. Qui nucibus ludunt, solent in plano tribus compositis nucem vnam imponere, faciúntque pyramidem. Triangulus igitur in plano puellulis stat vsque ad ternarium, nux imposita*

posita quaternarium numerum facit, sed inter figuras pyramidem, quæ iam solidum est corpus. Pueri olim nuces in sinu vestis gerebant, ludebántque, & deprehensi pœnas dabant. Martialis:

Alea parua nuces, & non damnosa videtur,
Sæpe tamen pueris abstulit illa nates.

Horatius:

Postquam te talos, Aule, nucésque
Ferre sinu laxo vidi.

De Pila, & reticulo Romano.

CAPVT IX.

DE pila consule Mercurialem *lib. de re Gymnastica.* Romanos autem pilas, vt nos hodie reticulo excussisse docet Ouidius *lib. 3. μιτανοτεχνίας,*

Reticulóque pilæ leues fundantur aperto,
Nec nisi quam tollis, vlla mouenda pila est.

Apud Romanos quatuor pilæ genera fuisse vulgatum est, follem vento tumentem, quo pueri expulsim ludunt, apud Nonium. Propertius *lib. 3.*

Cùm pila veloces fallit per brachia iactus.

Follis maior propriè dicitur pila. Secundò, Trigonalis pila minor dicta est à figura, & situ ludentium, non quòd tribus angulis constaret. Cauebant, ne pila excideret. Martialis *lib. 12.*

Captabit tepidum læua, dextráque trigonem.

Tertiò, pila paganica, quæ pagis erat in vsu, maior trigone, minor folle. Martialis *lib. 14.*

Hæc, quæ difficilis turget paganica pluma,
Folle minus laxa est, & minus arcta pila.

Quartò, Harpastum, pila parua è corio, dicta ex eo, quòd ludentes alter alteri pilam puluere aspersam raperet. Athenæo φαινίνδα est. Martialis *lib.*7.

Non harpasta vagus puluerulenta rapit.

Clemens Alexandrinus *lib.*3. *Pædag.* σφαίραν μικρὰν vocat. Pila dicitur & κώρυκος, vnde Hippocrati κωρυκομαχίη. De Græca pila mox agemus.

De Sphæromachia.

CAPVT X.

STatius *in Præfatione libri* 4. *Sylu.* sphæromachiæ meminit his verbis: Sed & sphæromachias spectamus, & pilaris lusio admittitur. Sphæra illa, seu pila vento plena manibus, pedibúsque impellebatur. Quum enim duæ factiones, seu partes essent in stadio, ab vna parte pila in medium mittebatur, accurrebant alterius factionis partiarij, & pilam manu, vel pede impellebant, vt trans fines, & limites aduersariorum eam iacerent. Interim pugnis, calcibus sibi ora contundebant, vt alij aliis pilam præriperent, quam iacerent. Vidi Florentiæ hunc ludum in latissima platea vsurpari. Seneca *epist.* 80. Spectaculum, quod omnes molestos ad sphæromachiam auocauit. Si corpus perduci ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter, & calces non vnius hominis ferat. Infrà ex Polluce lusum non absimilem referemus.

De

De Oscillatione.

CAPVT XI.

DE Oscillatione egimus *lib.1.de Theatro.* Græci vocant *αἰώρας*. Virgil.

Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu.

Æoræ erant pensiles iactationes quibus suspenso fune ex arbore homines se iactarent, vt Germanicus ad Aratum. Vidi pueros qui trabes longiores in vtroque extremo duobus pedibus instructas transuersas *σωμάτων* collocarent, ita vt altera alteri imponeretur, & cum duo in extrema trabe se attollerent, & demitterent æoras imitarentur.

De Ocellatorum lusu.

CAPVT XII.

OCellata dicuntur nuces quæ ocellorum præferunt rotunditatem. Varro, altera exorat patrem libram ocellatorum. Augustus talis ocellatis, nucibus ludebat cum pueris, apud Sueton.

De Chalcismo.

CAPVT XIII.

POllux *lib.9 cap.7.* ἐν χαλκισμῷ ὀρθὸν νόμισμα ἔδει συντόνως περιστρέψαντας ἐπιστρεφόμενον ἐπιστῆσαι τῷ δακτύλῳ. Phrynes lusio fuit. Chalcismus lusio est aleatoria quæ fit per contentam & violentam ærei

 nummi

nummi vertiginem. Is vincit qui nummum rectum digito gerit. Eustathius, ὁ χαλκισμὸς κυβιστικὴ παιδιὰ διὰ συντόνε περιστροφῆς χαλκῦ νομίσματ@ γινομένη ὅπερ ὁ τῷ δακτύλῳ ὀρθὸν ἔχων ἐνίκα. Pollux, χαλκίζειν ἢ παιδιᾶς τι εἶδ@, ἐν ᾧ νομίσματα ὠρτίαζον. *Lib.* 7. *c.* 24. & *cap.* 33.

De Omilla.

CAPVT XIV.

GRæcis ludus fuit haud infrequens, quem Pollux exponit *lib.* 9. *cap.* 7. Circulum vel humi, vel in mensa describebant, & ex spatio definito talum in circulum mittebant. Is vicerat, cuius talus in circulo mansisset. Ludus hic vocabatur εἰς ἄμιλλαν, vel ὤμιλλα, quia de certo iactu inter ludentes certamen erant. Interdum in eo circulo coturnicem, ὄρτυγα locabant, quam vnus è ludentibus digito feriebat. Ea si ictui cedens extra circulum alas excussisset recalcitrans, addicebatur ei, qui eam digito percussisset, & domino victo adimebatur. Alius ludus fuit, cui nomen Tropæ. Talos, vel nuces, & ἀκύλυς, glandes in scrobem iaciebant. Vincebat, qui miserat in scrobem; qui aberrarat, vincebatur.

Alter lusus dicitur Episcyrus, seu Ephebica, & promiscua, seu ἐπίκοιν@. Sunt duæ factiones, seu partes, singulæ ex pluribus lusoribus, qui lineam quamdam in medio constituunt, quæ Scyrus vocatur. Ab ea linea ambæ partes ex æquo distant, & in ea pilam ponunt. Tum verò duas alias lineas

à media

à media linea ex æquo diſtantes hinc inde ducunt, ex quibus vtrinque ad mediam lineam currunt, vt pilam arripiant, & ſupra aliorum limites, & fines iaculentur. Certamen vtriuſque factionis in eo eſt, vt pilam iactatam arripiant, & eoúſque in longum iaciant, donec ſupra limites, & vltimam lineam contrariæ partis eam tranſegerint. οἷς ἔργον ἦν ἐπιδράξασθαι τῆς σφαίρας φερομένης, καὶ ἐπιβάλλειν ἕως ἂν οἱ ἕτεροι τοὺς ἑτέρους ἐπὶ τὴν ἑτέραν γραμμὴν ἀπώσωσι). *Quibus id negotij eſt, vt pilam per aërem, aut humum expulſam arripiant, donec alterutri alios ad aliam vſque lineam expulerint.* Hoc genus ludi Florentiæ magna celebritate vſurpari vidi.

Tertiò, pilæ ludo nomen eſt ἀπόῤῥαξις. In eo pilam oportuit directè in ſolum iactu allidere, vt alij exſilientem in altum arriperent, & manu iterum alliſam remitterent, & ſaltus pilæ varios, ac multiplices numerarent.

Quartus pilæ ludus fuit Vrania, quum vnus aliquis reclinans ſeſe pilam in cælum proijcit, aliis verò cura eſt, vt aſſilientes, priuſquam terram contingat, arripiant. Quod genus ludi apud Homerum in Phæacibus vſurpatum volunt. Porrò quando pilam ad murum mittunt, ſaltuum multitudo numeratur. Et victus quidem Aſinus vocatur, & paret imperanti; victor verò Rex dicitur, & imperat quid ſibi officij à victis exhiberi velit.

De Telia, seu Coturnicum pugna, seu Ortygopia.

CAPVT XV.

DIximus suprà in ludo, qui dicitur ad Hamillam, seu certamen, coturnicem in medio circulo positam. Telia ludus fuit similis Artopolidi, seu fœminæ panes vendenti. In eo ludo plures circulos faciunt, in illísque coturnices statuunt, quas ad pugnam inter se stimulant. Coturnix, quæ victa circulo eijcitur, in quo locata fuerat, cedit domino coturnicis victricis. Vide Pollucem *lib. 9. cap. 7.*

De Basilinda, & Dielcystinda.

CAPVT XVI.

IN ludo, cui Basilindæ nomen fuit, vnus aliquis forte Rex fiebat, iubebátque quid agi vellet, cæteri parebant. In ludo Dielcystinda duæ sunt puerorum partes, alij aliò trahentes. Victoria penes eos, qui alios ad suas partes traxerint. Vide Pollucem *lib. 9. cap. 7.* In palæstris lusus hic frequens erat.

De Muinda, & Chutrinda.

CAPVT XVII.

VVlgaris apud nos ludus est, cæci appellatione. Vnus aliquis clausis oculis ambulat,

cæteri

cæteri ſuffugiunt,& laceſſunt ambulantem; quemcumque manu apprehenderit, eum in locum ſuum ſubſtituit. Ita Græcis in Muinda vnus aliquis conniuens oculis, voces ſociorum obſeruat,& quemcumque ſuffugientium arripuerit, hunc conniuere cogit, & conniuentem caſu occultatos inuenire. Si tamen nomen eius, quem apprehenderit, diuinarit. In Græco Pollucis error eſt, quem ita reſtitue, αὐτίκα καταμύειν ἀναζητεῖ, καὶ μύσαντα κρυφθέντας ἀνθρώπους μέχρι φωράσῃ, καὶ μύσας ἄν τις προσαγορεύσῃ μαντευόμενος, ἕως ἂν τύχῃ. In Chytrinda vnus aliquis in medio ponitur, ſedétque olla, ſeu chytra dictus. Alij circumcurrentes vellicant eum,& laceſſunt, ac feriunt. Ipſe in orbem ſe vertens, ſi quem apprehenderit, eum in locum ſuum ſubſtituit. Eſtque interdum, vt quis capiti ollam impoſitam ſiniſtra teneat manu, in circulo ambulans. Alij ipſum feriunt interrogantes, quis ollam. Reſpondet ille: Ego Midas. Quemcumque contigerit pede, hic pro eo cum olla circumit. Vide Pollucem, Heſychium,& Suidam.

De Epoſtraciſmo.

CAPVT XVIII.

IN Oſtraciſmi ludo teſtulam marinam in aquæ ſuperficiem mittunt, numerántque quoties ſubſilierit, priuſquam aqua mergeretur. Ex ſaltuum enim, quos teſta dedit, multitudine iacienti victoria adſcribitur. Pollux *lib.* 9. *cap.* 7. ὄστρακον τῶν θαλαττίων κατὰ τοῦ ὕδατος ἐπιπολῆς ἀφιᾶσιν,&c. Minutius

Felix *in Octauio:* Pueros videmus certatim gestientes, testarum in mare iaculationibus ludere. Is lusus est, testam teretem iactatione fluctuum læuigatam legere de littore. Eam testam plano situ digitis comprehensam inclinem, ipsum atque humilem, quantum potest irrotare, vt illud iaculum vel dorsum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur, vel summis fluctibus tonsis emicaret. Is se in pueris victorem ferebat, cuius testa & procurreret longiùs, & frequentiùs exsiliret.

De musca ænea.

CAPVT XIX.

IN ludo muscæ æneæ fascia pueri obligabant oculos, qui deinde clamabat: Æneam venabor muscam. Alij respondebant: Venaberis, sed non capies. Tum funiculis eum cædebant, donec aliquem apprehendisset. Vnde Pollux in χαλκῆ μυίᾳ, *lib. 9. cap. 7.* & Hesychium *in voce* μυΐνδα. Si quis oculis clausis alios quærens aperuisset oculos, ne diu erraret, πάλιν καταμύεις, rursus claudere oculos, & conniuere cogitur.

De Ludo ἐν κοτύλῃ.

CAPVT XX.

EVstathius *ad Iliad.* 10. κοτύλη τὸ κοῖλον τῆς χειρός. *Cotyle est vola, seu cauum manus.* Vnus aliquis manus post terga retorquebat, & digitos digitis impli

implicabat. Alius quispiam in cauum manuum eius genua indebat, & ita dorso insidebat, & caput, vel ceruices, aut oculos ferentis manu amplectebatur, vt firmiùs dorso eius hæreret, ne decideret. quum descenderat, idem qui priùs ferebatur, alium dorso exceptum eodem modo circumferebat, vt ait Eustathius *ad lib. 5. Iliadis*. Vide Pollucem *lib. 9. cap. 7*.

De Acinetinda.

CAPVT XXI.

IBidem Pollux meminit ludi Acinetindæ, quum certarent inter se quis diutius sine motu in vestigio permaneret.

De Apodidrascinda.

CAPVT XXII.

DE hoc ludo Pollux, quidam in medio sedet clausis oculis, aut ab altero compressis. alij diffugiunt, ad quos ille inquirendos cùm surrexerit, hi certatim locum eius occupant.

De Ascoliasmo.

CAPVT XXIII.

APud Pollucem Ascoliasmus fuit quum vno pede sublato, altero solo saltarent. qui plures

res saltus, ac longiores fecisset is vincebat. Interdum is qui vno pede saltabat, alios vtroque fugientes insequebatur, donec aliquem ex iis assecutus esset. Interdum insiliebant in vtrem vnctum vino plenum per Dionysia, idque vno pede, vt cum cecidissent, risui essent, ait Eustath. *ad lib.* 10. *Odyss.*

De Ostracinda.

CAPVT XXIV.

POllux *lib.* 9. *cap.* 7. Ostracinda est cùm pueri in medio lineam trahentes, & in duas partes diuisi, altera pars stans id quod erat extra testam sibi vindicabat, altera, quod intus, quum vnus aliquis testam in lineam iecisset, pars superior & victrix victos fugientes insequebatur. Qui fugiens captus erat dicebatur Asinus, qui iacit testam dicit, nox aut dies. Nam pars interior pice oblinitur, pars exterior dicta alba. Vocatur & hic ludus ὀστράκου περιστροφὴ, *testæ conuersio*, de quo Plato *in Phædro.* Asinus sedere, & ludo abstinere cogitur. Eustathius *ad lib.* 5. *Iliad.* Duos tantùm pueros ponit, qui testam iacerent in lineam in medio ductam. Plato comicus ait alios pueros ex altera parte, alios ex altera stetisse, testa ex vna parte alba, ex altera nigra erat. Si pars testæ alba cecidisset, fugiebant nigri, sequebantur albi.

Hippas.

Hippas.

CAPVT XXV.

APud Hesychium Hippas lusus fuit, ὅταν οἱ παῖδες ἐπὶ τῶν ὤμων περιβάδην καθίζοντες, *quum alter alterius pueri dorso insidens, vt equo vehitur.*

De Monobolo.

CAPVT XXVI.

IVstinianus *Cod. de Aleatorib. l.* 3. plures ludos commemorat: Monobolon, Contomonobolum, Quintanum Contacem sine fibula, Perichyten, & Hippicen, quibus sine dolo & machinationibus vti permittimus. Photius Nomocanonis *cap.* 29. μόνον δὲ παίζειν ἔξεστι μονόβολον. Hoc Photius sumpsit *ex l.* 1. *C. de Aleatorib.* vbi hæc verba habentur. Duntaxat autem ludere liceat Monobolon. Balsamon ad Photium Monobolum esse ait δρόμον, seu cursum.

De Imanteligmo.

CAPVT XXVII.

IManteligmus, vt est apud Pollucem, est duplicis lori implicata more labyrinthi circumuolutio, καθ' ἧς ἔδει καθέντα πάσσαλον, τὸ διπλοῦς τυχεῖν, *per quam oportuit, baculo inserto complicationem tangere, & soluere.* Si enim non soluto loro, paxillus loro circumpli

cumplicatus esset, vincebatur is qui paxillum inseruerat. Debuit igitur qui paxillum inserebat ita eum inserere, vt inserendo duplex lorum solueret, ne paxillus circumplicaretur. Quod Gualterus Pollucis interpres non explicat. Meursius ita ludum interpretatur. Duplex lorum inter se circumuoluebant, cui inserto paxillo, nisi is soluto loro obuolutus eo esset, is qui inseruisset vincebatur. Imò, nisi soluto loro paxillus euolutus, & explicatus esset illa complicatione, is qui inseruerat vincebatur. Verba Græca sic habent *lib.9.cap.7.* ὁ δὲ ἱμαντελιγμὸς διπλοῦ ἱμάντος λαβυρινθώδης τίς ἐστι περιστροφὴ, καθ' ἧς ἔδει καθέντα παττάλιον τοῦ διπλόης τυχεῖν. εἰ γὰρ μὴ λυθέντος, ἐμπεριελήπτο τῷ ἱμάντι τὸ παττάλιον, ἥττητο ὁ καθείς. παττάλιον, interpretor clauum, vel pessulum ligneum, qui indebatur vt solueret complicationem. Eustathius *ad* ξ. *Iliad.* rem non explicat. Imanteligmus, inquit, erat duplicis lori flexuosa quædam inuolutio, διπλοῦ ἱμάντος σκολιά τις εἵλησις.

De equitando in arundine.

CAPVT XXVIII.

HVius ludi meminit Horatius *lib.2.Satyr.3.*

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Quod hodiéque factitant puelli. Valerius Maximus *lib.* 8. *cap.* 8. Socrates non erubuit tunc, cùm interposita arundine cruribus suis cum paruulis filiolis ludens ab Alcibiade visus est. Plutarchus *in Apophthegm. Lacon. de Agesilao,* ὅτι μικροῖς τοῖς

παιδίοις

παιδίοις κάλαμον ἐπιβεβηκὼς ὥσπερ ἵππον οἴκοι συνέπαιζε, quia colludebat cum filiolis, arundinem quasi equum inscendens. Ælianus dixit, *κάλαμον περιβαίνοντα ἱππάζειν, lib.12. var. cap.15.*

De Casulis exstruendis.

CAPVT XXIX.

HOratius *ibidem* alios puerorum ludos attingit:

Ædificare casas, plostello adiungere mures.

Tibullus *lib.2.eleg.1.*

Turbáque vernarum saturi bona signa coloni
Ludet, & ex virgis exstruet arte casas.

De Speculo Pythagoræ, seu Pythago.

CAPVT XXX.

SVidas *in verbo Πυθαγόρου γωνία.* Pythagus est lusus per speculum. Luna plena, & orbiculata si quis speculum sanguine inscribat, & exaret quæ voluerit, cùm alium monuerit, vt stet pone se, ostendit ad Lunam literas. Et ille, qui prope est, intendens oculos *εἰς τὸν τῆς σελήνης κύκλον, in circulum Lunæ*, leget omnia, quæ scripta sunt in speculo.

De Rathapygismo.

CAPVT XXXI.

RAthapygismus fuit, cùm per ludi lasciuiam obliquo pede, vel plano, vel etiam manu nates

nates alicuius percuterent. Quod hodiéque feruatur inter milites, quorum nates, si deliquerint, galea feriuntur. Hesychius *in voce* ῥαδαπυγίζειν. Eustathius *ad Odyss.* ς. *Aristophan.* Scholiastes *in Equitibus.* Milites Romani præbebant suram vite feriendam Centurioni. Tacitus 1. *Annal.*

De Ludo Athenis in balneo Academiæ.

CAPVT XXXII.

EXplicatur à Gregorio Nazianzeno *in vita S. Basilij*: Qui recèns Athenas studiorum causa venerat, ab iis, qui priores eum occupassent, hospitio excipiebatur, deinde ab aliis variè exagitabatur, tum per forum cum ingenti pompa ad balneum Academiæ trahebatur, binis omnibus, æquo spatio distantibus ante eum incedentibus. Cùm propiùs accessissent, fores cum horrendo clamore pulsabant, vt adolescentem terrerent, & fiduciam eius experirentur, foribus apertis introductum in numerum suum cooptabant. Ante hoc tentamentum non licuit, vt Photius scribit *in Excerceptis*, nisi pallium Sophistarum sententia ei adiudicaretur. Dabatur ætate Basilij in balneo, postquam lauisset, ab antistibus scholarum. Sed sumptus splendidos faciebat in eos, à quibus pallium accepisset. Olympiodorus vocat eos τοὺς τῶν διατριβῶν προστάτας, *adolescentes scholasticos.* Vide Theodorum Prodromon *in Tetrasticis*, & Eunapium *in Proæresio.*

De Cindalismo.

CAPVT XXXIII.

POllux *lib. 9. cap. 7.* Cindalum vocant paxillum, quem vnus aliquis defigebat in terra humida,& madida, mox defixi paxilli caput alio paxillo feriebat, expellebátque. Is Hesychio dicitur κινδαλοπαίκτης, seu πασσαλισμός. Apud Eustathium *ad Iliad.* ε. pro κινδαλοπλίτας, lego κινδαλοπλήκτας. Meursius κινδαλοπαίκτας.

De Scaria, seu Scintharismo.

CAPVT XXXIV.

POllux *ibidem:* Scintarismus est, cùm medio manus digito pollici submisso nasum alicuius ferimus. σκινθαρίζειν est talitro ludere. Hesychio dicitur σκαρία, σκαρίζειν. Eustathius *ad Iliad.* λ.

De Streptinda.

CAPVT XXXV.

POllux *ibidem:* In hoc lusu testulam, aut numisma iacens, alio desuper iniecto conuertebant.

De Schœnophilinda.

CAPVT XXXVI.

POllux *ibidem* : Confidunt in orbem, vnus ex eo numero funem clàm à tergo alicuius deponit, qui, id si non animaduertit, vapulat circumcurrens confidentes; si animaduertit, eum, qui deposuit, circumagitans verberat.

De Colabismo.

CAPVT XXXVII.

POllux *ibidem* : Vnus aliquis manibus planis sibi ipse oculos comprimit, alius eum percutit, & rogat, vtrùm eum percusserit. Hoc lusu Iudæi Christo Domino, qua nocte captus est, illuserunt apud Caipham, cùm ei oculos fascia obuelassent, & alapis genas eius cæderent. Ludus vulgò dicitur *Cappifolet.*

De Cottabo.

CAPVT XXXVIII.

COttabi varia genera in conuiuiis fuere. Hoc tantùm pono ex Suida. Virga longa in terram defixa est, ac super eam altera, quæ vtrinque agitatur vt in statera. Ex hac lances duæ appensæ, sub quibus crateres duo aqua pleni, sub aqua statua ænea erat Manes dicta. Qui volunt cattabum

ludere,

ludere, phialam vino plenam habent, & longiùs abſiſtentes inter ſe certant. Quod vini ex epota illa ſupereſt, id in lancem mittunt, vt repleta grauis fiat, inclinétque, & caput allidat ſtatuæ ſub aqua latentis, atque ita ſonum edat. Qui ita iacit, vt ne gutta quidem in terram cadat, maiorémque è iactu ſonum edat, vincit. Vide Athenæum *lib.* 11. *&* 15. Tzetzem *chiliade* 6. *cap.* 65. & Pollucem *lib.* 6. *cap.* 19.

De Contomonobolo.

CAPVT XXXIX.

CONTOMONOBOLVM, *leg.* 1. *Cod. de aleatoribus, & leg.* 3. eſt *πήδημα*, vt vult Balſamon. Exiſtimem eos conto innixos foſſas, aut riuos tranſiliiſſe, quod hodiéque fit. Ibidem Hippice eſt luſus equeſtris. Eadem *lege* 3. permittitur Quintanus Contax ſine fibula, *χωρὶς τῆς πόρπης*. Balſamon *ad tit.* 13. *Nomocanonis*, ait fuiſſe iaculationem *ἄνευ περόνης, ἤτοι σιδήρου, ſine fibula, ferro, vel cuſpide;* dictam à Quinto quodam milite. Habemus hodie in Gallia eiuſmodi ludos, qui fiunt vel decurſione nauigiorum in fluuiis cum lancea, & conto, ita vt ſcopus aliquis percutiatur, vbi percutientes ſæpe in fluuium deuoluuntur. Dicitur *Courir la Quintaine*. Aut vt in Italia equites decurrentes, haſta inermi, & pura ſtipitem armatum feriunt, quem Itali vocant *il Faquino.* Meminit huius ludi Robertus Monachus *hiſtoria Hieroſolymitan. lib.* 5. Terræ infixis ſudibus ſcuta apponuntur, quibus

in craſtinum quintanæ ludus ſcilicet equeſtris exerceretur. Igitur ad ſudes humi fixas ſcuta ſuſpendebantur, vt diſcerent equites aduerſis haſtis cum hoſte concurrere, & clypeos hoſtium ferire, vel traijcere. Sumptum id à militibus, qui Romæ in campo Martio ad palum exercebantur, de quibus Iuuenalis:

—— quis neſcit palaria campi?

Quid ſit Contopæctes, Synodo VI. *in Trullo, can.*51. ignoratur. Eadem *l.*3. mentio fit περιχυτῆς, quam Balſamon *tit.* 13. *cap.* 29. *Nomocan.* interpretatur πάλην. Perichyte eſt lucta, vel quia ipſi luctantes circum ſeipſos funduntur; vel quia ſe in terram fundunt, & ſternunt; vel quia ſe manibus, & brachiis circumfundunt; vel quia oleo inuncti in arena ſe verſant, ne membra lubrica ſint. Statius:

Poſtquam oleo gauiſa cutis procedit, vterque
Procurſu in medium, atque hauſta verſatur arena.

De Aphentinda.

CAPVT XL.

APud Pollucem, Aphentinda luſus fuit, in quo qui mittebat teſtam in circulum, ita iactum moderari oportuit, vt teſta intra circulum conſiſteret. Hodiéque iuuenes eo ludo nummos argenteos in circulum, vel vnum aliquem laterem pauimenti mittunt. Si nummus in circulo, vel latere non ſteterit, perit iacienti. Idem fiebat talo, vel nuce in eo ludo, qui dicitur ὤμιλλα, vel

vel εἰς ἄμιλλαν. Suidas, ὤμιλλα παιδία τις ἐν ᾗ ὁ εἰς τὸ κύκλον βαλὼν κάρυον ὥστε ἐμμεῖναι, νικᾷ. Idem ſcribit Heſychius. Meurſius apud Pollucem legit ὤμιλλαν. Non auſim damnare ἄμιλλαν, quia ex ea voce ὤμιλλα conflata videtur.

De Chelichelone.

CAPVT XLI.

APud Pollucem, Chelichelone eſt luſio virginum ſimilis chytræ, ſeu ollæ; vna aliqua ſedens in medio vocatur Chelone, ſeu teſtudo, aliæ circumcurrentes rogant: Chelichelone, quid facis in medio? Reſpondet: Lanam texo, & tramam Mileſiam. Aliæ iterum rogant: Nepos autem tuus quo fato periit? Reſpondet: Ex equo in mare album ſaliit. Eadem penè habet Euſtathius *ad Odyſſ.* φ. ait tamen τὸ χέλι eſſe προσακτικὸν παιζόμενον τῇ χελώνῃ, imperatiuum, quod teſtudini acclamabatur.

De Phryginda.

CAPVT XLII.

APud Pollucem *lib.* 9. *cap.* 7. Teſtulas læues (Gualtherus interpretatur contritas, ὄστρακα τῶν λείων) ſiniſtræ manus digitis interponentes, teſtulas dextra manu ſecundùm numerum feriunt.

Basilinda.

CAPVT XLIII.

HOdie apud nos pueri regem ſorte eligunt cui parent. Ita Cyrus Rex electus in nobiles pueros virgis animaduertit apud Iuſtinum. Vide Pollucem *lib.9.c.7.*Suidam,& Heſychium.S.Chryſoſt. *de vtilit. lect. ſcr.* vocat παίζειν ἀρχὰς, *ludere magiſtratus.* Dio Chryſoſt. *orat.* 4. de regno, παίζειν βασιλέα. Romæ regem in conuiuiis ſorte elegiſſe vulgatum eſt. Item pueros inter ludendum ſibi regem poſuiſſe docet Horatius. Hodie apud nos ſexta Ianuarij fit rex fabæ, qui verè conuiuij rex eſt, ſed rex fabæ dicitur, quia faba in placenta incluſa ſorte in eum incidit. Horatij verba ſic habent,

At pueri ludentes rex eris aiunt,
Si rectè faxis.
Roſcia dic ſodes melior lex, an puerorum
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert.

Plato *in Theateto*, ὁ μὲν ἁμαρτὼν, καὶ ὃς ἂν ἀεὶ ἁμαρτάνῃ καθεδεῖται, ὥσπερ φασὶν οἱ παῖδες σφαιρίζοντες, ὄνος· ὃς δ' ἂν περιγένηται ἀναμάρτητος βασιλεύσει ἡμῶν, καὶ ἐπιτάξει ὅτι ἂν βούληται. *Qui peccauit, & qui ſemper peccauerit ſedebit aſinus, vt aiunt pueri pila ludentes; qui verò non peccando ſuperior fuerit rex erit noſter, & quicquid volet imperabit.* Pollux *lib.9. cap.7.* Baſilinda eſt quum ſorte rex captus iubet quod fieri oportet, qui ſorte miniſter eſt & famulus imperata peragit, & vndique in eo, & vbique laborat.

Elciſtinda.

Digitized by Google

Elcistinda.

CAPVT XLIV.

EVstathius *ad lib.Iliad. ρ. δοκὸς ἀνδρομήκης ἵσατο,* Trabs figebatur viri magnitudine in medio perforata per quam funis traiiciebatur, quo suspensi vtrinque duo iuuenes, alter alterum trahere satagebant, dorsúmque inter se obuertebant. Qui vim faciebat, & alterum ad trabis verticem attollebat, victor erat. Pollux *lib.9.cap.*7. id vocant Scaperdam trahere. Interdum aliqui terga inuicem præbentes trahunt vno alligati vinculo. Id fiebat Dionysiorum festo, ait Hesychius. In eo, quia erat labor multus trahentibus, factum est vt omnia difficilia dicerentur Scaperda, aiunt Eustathius, & Hesychius.

De plausu ad Solem.

CAPVT XLV.

APud Pollucem *lib.9.cap.7.* Si Sol nube tegeretur, pueri manibus complosis exclamabant: ἔξεχ' ὦ φίλε ἥλιε, *Exere caput, amice Sol.* Vide Suidam, & Eustathium *ad Iliad.* λ.

De Cubesinda.

CAPVT XLVI.

APud Hesychium, Cubesinda fuit lusus, quo alius alium in dorso ferebat. Apud Pollu-

cem *lib. 9. cap.* 7. dicitur & Hippas, quia alij aliorum dorso inequitabant. Hic ludus apud nos frequens.

De Ephedrismo.

CAPVT XLVII.

APud Pollucem *lib. 9. c.* 7. Lapidem erigentes, ad illum eminùs pilis iaculantur, aut lapidibus. Qui lapidem non prosternit, prosternentem baiulat, compressis ab eo oculis, donec rectà ad lapidem perueniat, quem δίορον, seu diremptorem vocant. Qui dorso fertur, dicitur ἐφεδρισμός. Vide Hesychium *in* ἐφεδρίζειν. Putat eumdem lusum esse cum ἐν κοτύλῃ, de qua alibi dicimus.

De Pentalithis.

CAPVT XLVIII.

POllux *ibidem*: Quinque calculi, vel lapilli, vel tali sursum iaciuntur, vt manu conuersa ea, quæ proiecta sunt, in posteriorem manus partem recipiantur. Si non omnia potest ita recipere, ea saltem, quæ nouit, & in manu iacent, digitis denuò recipiat. Dicuntur πεντελιθίζειν. Apud nos ita puellæ globulos vitreos in altum iaciunt, & manu recipiunt, ne vnquam globi mensam, aut terram attingant. Est lusus mulierum.

De

De Eolocrasia.

CAPVT XLIX.

SVidas ait moris fuiſſe,vt iuuenes vnà cœnantes peruigilio certarent.Et qui ſomno conſopiti eſſent,in hos mixturam pridianæ cœnæ effunderent. *ἑωλοκρασία τὸ χθιζὸν βρῶμα, pridiana cœna.* Heſychius, *χθεσινὴ μέθη, heſterna ebrietas.* Vide Euſtathium *ad Odyſſ. β.* & Tzetzen *Chiliade 6. cap.* 85.

De Platagonio.

CAPVT L.

POllux *lib. 9. cap.* 7. Platagonium amatores,aut amicæ ludebant. Sic autem & crepitaculum vocatur,& ſiſtrum, quo ſopiunt nutrices cum voluptate pueros ægrè dormientes.Sed & papaueris, & telephylli folia primis duobus ſiniſtræ manus digitis in circulum flexis imponentes, & vola alterius manu percutientes, ſi folium hoc ictu ruptum clarè ſonaret, eos, quos amabant,ſui meminiſſe putabant. Vide Scholiaſten Theocriti *ad Idyll.* 3. Addit Pollux, Lilium duplex exiſtens, & vacuum interiùs inflantes, ita vt ſpiritu repleretur, ad frontem allidentes diſrumpebant, & ex ſono, an redamarentur, iudicabant. Quin & malorum ſemen, quod malis intùs ſummis ineſt, primis dextræ digitis humidum adhuc exiſtens, & lubricum comprimentes,ſi in altum exſiliret,hoc

iudicabant amicarum beneuolentiam, veluti & ſtillarum ſonitu, ſi reliquiæ potus cottabiſantium ſonarent.

De Equeſtribus ligneis.

CAPVT LI.

PHotius *in Nomocanone cap.* 13. ait eos ludos lege prohibitos, quia in iis eſſet aliquid aleæ. Vbi Balſamon *ἱππικὰ ξύλινα, equeſtria lignea*, fuiſſe ait fabricam ligneam per ſcalas ligneas altè ſtructam, & obliquè, *διὰ κλιμάκων λοξοειδῶς ἀνυψωμένων, per ſcalas obliquè exaltatas*, variè in medio perforatam. In ſcalarnm faſtigio quatuor globulos diſcolores deponebant, quos mittebant deorſum per decliue. Primus globulus, qui ex vltimo foramine exiret, victorem faciebat eum, qui globum miſerat, aut qui globum illum ſortitus erat. Verba Græca, quia difficilia ſunt, adſcribam: *ἱππικὰ ξύλινα, ἔστι τοῦτο ξύλινόν τι κατασκεύασμα διὰ κλιμάκων λοξοειδῶς ἀνυψωμένων ἐχουσῶν διὰ μέσου ὀπὰς διαφόρους. οἱ δὲ συνθηκίζοντες ἐπὶ τῷ τοιούτῳ παιγνίῳ, βώλους τέσσαρας ἑτεροβαφεῖς ἄνωθεν τῶν κλιμάκων τιθέμενοι πρὸς τὸ κάτω ταύτας ἀπολύουσι, καὶ ὁ πρῶτος ἀπὸ τῶν βώλων ἐξερχόμενος διὰ τῶν ὀπῶν ἐκ τῆς τελευταίας ὀπῆς τὴν νικῶσαν δίδωσι ἔχοντι αὐτόν.* Sint igitur quatuor colluſores, inter quos conuenerit, vt hoc ludant ludo, ſint quatuor globi, viridis vnus, rubeus alter, albus tertius, niger quartus; ſibi quiſque ſuum aſſumat, aut ſortiatur, tum quiſque ſumat globulum, in faſtigio fabricæ huius collocet, & inde mittat deorſum per decliues ſcalas in medio variis foraminibus

minibus perforatas. Is victor erit, cuius globulus per vltimum foramen ſcalæ in medio foratæ variis foraminibus, primus exierit. Verbum συνθηκίζειν oſtendit id inter eos conueniſſe. Verbum ἀπολύειν indicat eos è faſtigio fabricæ per pronum globulos miſiſſe. Verba ἔχοντι αὐτὸν, ſibi quemque ex colluſoribus vnum è globulis aſſignaſſe, aut ſortitum eſſe. Eſt apud nos hodie luſus dictus Foramen Domnæ, iſti aliqua ex parte ſimilis. Eſt enim fabrica quædam duodecim foraminibus forata, in quæ mittunt ſuos globulos colluſores. Interpres Balſamonis ſententiam non eſt aſſequutus.

De Melolonte.

CAPVT LII.

FRequens hic ludus eſt in Italia. Pollux *lib. 9. cap. 7.* Melolonthe volucris eſt. Pueri lino alligantes in aërem emittunt, & quum volunt, filum retrahunt. Auis volans ſinuosè filum implicat. Ea auis dicitur galleruca. Linum, quo alligabant, erat trium cubitorum, vt docet Euſtathius. Vide Scholiaſten Ariſtophanis *in nubibus*.

De Tropa.

CAPVT LIII.

POllux *ibidem*: Mittunt talos in foueam, aut glandes, quæ de induſtria ad eam rem parata eſt. Apud Heſychium *in Tropa* vertunt talos in aliam partem.

De

De Trygodiphesi.

CAPVT LIV.

Pollux *ibidem*: Si quid in catinum fæce plenum immersum sit, vnus aliquis reductis post tergum manibus, os in fæcem immergit, & ore extrahit quod in fæce latebat; itáque ore fæce oblito risum mouet.

De Pyrricha.

CAPVT LV.

Seruius *ad Æneid.* 5. Lusus, quem vulgò Pyrricham appellant, Troia vocatur. Pueri galeati belli simulacra cient. Est & armata saltatio, de qua nos in Theatro.

De Chytrinda.

CAPVT LVI.

Pollux *lib.* 9. *cap.* 7. In hoc ludo aliquis in medio considet, Chytra dictus, id est, olla, quem alij vellunt, aut circumtrahunt, aut etiam verberant circumcurrentes. Qui autem ab ipso conuerso comprehensus fuerit, eius loco residet. Fit interdum, vt quis capiti ollam impositam sinistra teneat manu in circulo ambulans. Alij ipsum feriunt, interrogantes: Quis ollam? Et is respondet: Ego Midas. At quemcumque contigerit pede,

pede, hic pro eo cum olla circumit. Vide Hesychium, & Suidam.

De Ephetinda.

CAPVT LVII.

EPhetinda est minoris pilæ ludus à rapiendo harpasto dictus. Athenæus *lib.* 1. vbi lego, διὰ τ̃ μικρȣ̃ σφαιρωτȣ̃, ὃ ἐκ τ̃ ἁρπάζειν ὀνομάζε). Harpastum Romæ dictum. Pollux *ibidem* Phennidem vocat, quam ait vocari ab inuentore ludi, aut à φενακίζειν, à *decipiendo*; quia quum alteri pilam ostenderint, ad alterum mittunt, & decipiunt. Meursius legit φαινίνδα, quòd ita vocetur ab Eustathio *ad Odyss.* θ. Si tamen dicitur à φενακίζειν, vt *ibidem* vult Eustathius, meliùs vocatur φεννίδα. Subiungit: Phæninda missionem habuit ἔφεσιν, & fugam. Athenæus *lib.* 1. Pheninda ἀπὸ τ̃ ἀφέσεως τῶν σφαιριζόντων, quòd pila ludentes eam mitterent. Inuentor eius fuit Phænestius pædotriba. Pheninda igitur quasi φενακίνδα. Casaubonus legit Ephetinda ab ἐφέσεως. In Etymologico vocatur φεννὶς, & inuentor φενίστος. Phenindam vult dici quasi φενακίνδαν, *deceptricem*. Athenæus *lib.* 1. Harpastum dici vult φαινίνδαν. Idem Etymologicum, ἐφετίνδα, lusus deceptor, & φενακικός. Cratinus Ephetindam primus vocauit à missione, ἀπὸ τ̃ ἐφέσεως.

De

De Alea.

CAPVT LVIII.

ALea propriè dicitur de talis, tesseris, calculis, & omnibus fortuitis, quæ vetita *ff. de aleatoribus, Cod. de Religiosis, & sumptibus funerum, l. vlt. Authent. interdicimus. Cod. de sacrosanct. Eccles.* apud Cyprianum *lib. de aleatorib.* Tali dicuntur à Græcis Astragali, quia fiunt è talis animantium. Talo sunt quatuor anguli inflexi, latera sex inæqualia. Talus ipse ex vna parte sinuatus est, altera pronus, seu planus, & concauus. Ei nulla facies plana perfectè, in latera minus lata si cadat, stat; sed minus stabilis est, quàm si in latiores duas superficies caderet, suppúsque, aut planus fieret. Gellius *lib. 1. cap.* 20. Talus quatuor tantùm partes habet, quibus insistat, cùm ab vtroque longitudinis extremo rotundetur. Talus igitur non ferè cadit nisi duobus modis, vel in eam faciem è duabus, quas habet latiores, quæ caua est, vel in oppositam, quæ eminet, & protuberat. Aristoteles *lib. 2. cap. 1. de animal.* Omnia, inquit, talum habentia in posterioribus cruribus, eum habent erectum in suffragine, ἐν τῇ καμπῇ, τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δ' ὕπτιον εἴσω, καὶ τὰ μὲν κῷα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ χῖα καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω. *Quod est pronum, foris est; quod est supinum, intus, id est, suppum. Ita vt coa, & felicia intus ex aduerso sibi opposita sint, chia, & infausta foris sint, cornua sint suprà.* Isidorus *lib.* 18. & Papias *in Vocabulario*, pessimè existimant trionem esse suppum, quaternionem esse pronum, seu planum.

planum. Talis ipſe caſus fuit pro punctis numerorum, quia ipſis ſua figura fuit. Teſſeræ autem ſex lateribus conſtabant, & punctis notabantur, vt noſtrates tali. Gellius *lib.* 1. *cap.* 20. Talus cubus non eſt, teſſera eſt. Cubus enim figura eſt ex omni latere quadrata. Teſſera ſex lateribus conſtat. Teſſerarum, ſeu *κύβων πλάσεις ἐξ ἑβδομάδος κατ' ἀντίθεσιν συζυγοῦσαι*, numeros habuere ſic diſpoſitos, vt qui in oppoſitis duobus lateribus eſſent iuncti, ſemper efficerent ſeptem: opponebatur enim vnio ſenioni, trio quatrioni, binio quinioni, *ἀντέκειτο γὰρ μονὰς καὶ ἑξὰς, τριὰς καὶ τετρὰς, δυὰς καὶ πεντάς.* In talis binio, & quinio non erant, ait Euſtathius. In talis igitur quatuor erant latera, & ſitus, caſúſque, nominibus canis, vulturij, & plani iactuum infelicium, Veneris, Baſilici, ſuppi felicium. Artemidorus *de teſſeris lib.* 3. *cap.* 1. *οἱ κύβοι ἀριθμὸν περιέχουσι, καὶ ψῆφοι, λέγονται*, *teſſera numeros habent, & calculi vocantur.* Teſſeræ, quouis modo cadat, ſitus firmus eſt, quia plana eſt, & non caua. Talorum iactus ſunt, Cous, ſuppus, Venus, Baſilicus, felices, Chius, planus, canis, vulturius, infelices. Si pluribus talis luderent, canis, ſeu monas fuit, quando vno vultu tali omnes caderent, vt infrà oſtendemus. In talis binio, ternio, ſeu trio, quaternio non fuere. Soli ſenio, id eſt, Venus, & vnio, id eſt, canis, fuere. Venus, ſi diuerſo omnes vultu; canis, ſi vno omnes tali vultu caderent. Suppus tamen *ὕπτιος* fuit felicior plano, ſeu *πρανεῖ* prono. Si vnico talo luderent, ſenio felix fuit, vnio damnoſus. Si pluribus, canis fuit, ſi omnes eodem vultu caderent. Apud Ammianum Marcellinum *lib.* 28. Aleatores teſſerarij dicti. Tali ſub Heroibus fuere minus

minus infames tesseris. De talis, & tesseris quæ ratio veterum fuerit, recentiores non satis explicant, quia Græcum morem cum Romano confundunt. Rem duobus verbis expediam, vt nemo in posterum dubitet. Eamdem ludi rationem, quæ apud nos hodiéque viget, tenuere, quæ triplex fuit. Aut enim in tabula lusere, in qua duodecim lineæ, triginta calculi, vt calculos ad iactum tesserarum ponerent. Apud nos hodie duodecim lineæ, vigintiquatuor calculi, vocamus maiorem Trictacum. Originem rei ad Palamedem refert Isaacius Porphyrogenneta *in Paralipomenis Homeri*, παλαμήδης πρῶτος τὸ ταβλίζειν, ἤτοι κυβεύειν ἐξεῦρηκε, ἐκ τῶν ἑπτὰ κοκκίων τὴν κίνησιν τῶν ἐν οὐρανῷ πλανητῶν. τῶν κατὰ μοιρικὴν τύχην, ὡς φασὶν, ἐπαγόντων χαρὰς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ λύπας, καὶ ὡρίσατο τὴν τάβλην, ἤτοι τὸν πίνακα παιγνίου τὸν γήϊνον κόσμον, τοὺς δὲ δώδεκα κάστους, ἤτοι χαρακώματα, τὸν ζωδιακὸν ἀριθμόν. *Palamedes primus ludere latrunculis, & tesseris in abaco, seu tabula inuenit, septem granulis motum erronum cæli, qui fato, vt aiunt, nobis gaudia, & dolores inuehunt, & tabulam, in qua ludicrum exercetur, terrarum orbem esse definiuit, & duodecim capsos, seu sedes, ac lineas, & septa, in quibus calculi disponuntur, Zodiacum esse dixit.* Romani posteà calculos cum tesseris coniunxerunt. Qui ludus dicitur *Trictac.* Ausonius de tabula, seu abacio:

Vidimus & quondam tabulæ certamine longo
Omnes qui fuerant enumerasse bolos.

Quisque collusor quindecim calculos mouebat ad iactum tesseræ. Quintilianus *Institut. lib.* 11. *c.* 2. An verò Scæuola in lusu duodecim scriptorum (nam idem est cum tabula) cùm prior calculum promo

promouisset, essétque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errasset recordatus, ad eum rediit qui cum luserat, iisque ita factum esse confessus est. Potuit fuisse ludus hic calculorum qui dicitur Scakia. Cùm autem Græci, & Romani talos ac tesseras habuerint, iactus, seu boli apud Græcos triginta quinque fuere, plura iactuum nomina, quia pluribus talis vsi, quattuor, vt plærumque, sed tesseris tribus tantùm, aut duabus. Nomina iactuum Græcanicorum alibi ascribemus. Romani iactus pauciores habuere, infelices canem in tesseris, qui vnio, vulturiúsque dicitur, ὄνος, κύων, μονὰς, punctum, οἴνη, vnde Latinis vnus, in talis Chius, & planus infelices, Venus, qui idem est basilicus, senio, cous item, & suppus felices. Apud Græcos, & Romanos præter tabulæ ludum de qua suprà egimus, fuere duo præcipui talorum, & tesserarum ludi, qui hodiéque apud nos publico malo vigent. Prima Plistobolinda, de qua Pollux *lib. 9. cap.* 7. in qua qui plura iacit vincit. Numerantur enim puncta in singulis iactibus, quum luditur ad punctum. Apud Græcos qui tres seniones iecit, *τρὶς ἕξ, ter sex*, semper victor est, qui tres cubos, tria puncta, tres canes, *τρεῖς μονάδας, tres vniones*, tres asses, vt Galli loquuntur, semper vincebatur olim, hodie apud nos vincit, nisi aduersarius iaciat tres biniones, tres triones, tres quatriones, quiniones, aut seniones. Apud Romanos, & Græcos ætate Luciani qui Venerem iecerat, cum nullus talus eodem vultu consisteret, vincebat. Vulgo ludus ille in quo maior numerus vincit, indigetatur, *rafle*, quasi ῥάων ἀφελών, facile omnia auferens numerus. Alter lu-

 dus

dus à nostratibus dicitur, *chanse*, sibi quisque numerum quem citiùs rediturum putat, eligit & vocat, Græci προαιρέσιμον appellant, alium numerum subire cogitur. Ouidius,

Et modò tres iactet numeros, modò cogitet aptè,
Quam subeat partem callida, quámque vocet.

Tibi tres ludos præcipuos posui, Tabulam, Plistobolindam, & Ludum proæresimum, in quo sibi quisque tres numeros optat, quos citiùs redituros putat. Non tantùm in ludo calculorum Abacus, & tabula fuit, verùm & in tesseris. Plinius *lib.* 37. *c.* 2. Alueum lusorium cum tesseris. Tertullianus tabulam talarem, Cœlius Aurelianus tabulam aleatorem, & alueum nuncupat, Eustathio, σηλία, τηλία, σανὶς περὶ ἣν ἀπτικὸν. Æschines *in Timarchum*, διημερεύειν ἐν τῷ κυβείῳ, οὗ ἡ σηλία τίθεται, καὶ τοὺς ἀλεκτρυόνας συμβάλλουσι, καὶ κυβεύουσι τοὺς ἀλεκτρυόνας· σηλίαν vocat tabellam aleatoriam, κυβεῖον forum aleatorium. πεσσοὶ in tabula dicuntur loca, & sedes talorum. Scholiast. Euripid. in Medea, πεσσοὺς τοὺς τόπους τῆς κυβείας ἐπεὶ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς τόποις ὠνόμαζον τοὺς τόπους. ὡς ὄψον καὶ μύρα ἔνθα ταῦτα συνήθως ἐστίν. ὅπου φησὶν εἰθισμένοι εἰσὶ πεσσεύειν. *Pessos seu calculos vocat ubi talis ludunt, quia loca appellabant à rebus quæ in locis erant, vt obsonia pro macello ponuntur, vnguenta pro loco vbi vnguenta veneunt.* Calculi propriè latrunculi, & globuli rotundi sunt, tesseræ sex lateribus constant, tali quatuor. Sed quia petti, cubi, & psephi, seu calculi, sæpe pro ludo tabulæ ponuntur, in qua tesseris & calculis luditur; ideo psephos pro tesseris ponunt. In epigrammatis Græcis *lib.* 4. *tit.* 32. *epigr.* 4. in tabula lapidea luditur, seu mensa. Iactus dicuntur βολίδες, βυλοκτυπίαι.

ἱζόμενοι

ἑζόμενος μὲ τῇ δ' παρ' εὐλαΐγγι τραπέζῃ,
παίγνια κινήσεις τέρπνα βολοκτυπίης.

Item,

τὴν ὀλίγην μεμφόμενος βελίδα.

Sedens hic apud mensam pulcris lapidibus structam ludicra iucunda iactus talorum mouebis. Lucianus meminit vnionis infelicis iactus, & fenionis felicis in Sacerdote, & Chrono. τοῖς ἄλλοις ἐς τὴν μονάδα κυλιομένης τ̃ κύβου, σοὶ τὴν ἑξάδα ὑπεράνω ἀεὶ φαίνεσθαι. πολλοὶ γοῦν ἐς κόρον ἀπὸ τ̃ τοιούτου ἐπισιτίσαντο, οἷς ἵλεως ἢ φορὸς ὁ κύβος ἐπιδώσει, οἱ δ' πάλιν γυμνοὶ ἐξενήξαντο συντριβέντος αὐτοῖς τ̃ σκάφους περὶ ἕτω μικρῷ ἔρυματι τῷ κύβῳ. *Tessera alijs in vnionem cadente, tibi fenionem supra semper extare. Multi igitur ex hoc ludo ad satietatem victitant, quibus tessera amicus est pro vectigali, alij nudi enatant rate fracta ad saxum tesseræ tam paruum.* Cicero *lib. 1. de diuinat.* Quatuor tali iacti casu Venereum efficiunt. Senes talis lusere. Sueton. *lib. 2. cap. 1.* Inter cœnam lusimus γεροντικῶς, ait Augustus. Puncta Latini vocant vniones. Ausonius,

Narrantem fido per singula puncta recursu.

Maximus iactus tres feniones, vt diximus. Epicharmus apud Stobæum *tit. de Nuptijs*, τὸ δ' γαμεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ τρεῖς ἓξ, ἢ τρεῖς κύβους ἀπὸ τ̃ τύχης βαλεῖν, *Nubere simile est ac si quis iaciat tres feniones, aut tria puncta forte fortuna, non arte.* Suidas τρεῖς ἓξ νικητήριος βόλος, *tres feniones iactus victoria.* Eustathius κύων κυβευτικὸς βόλος ὃς χῖος ἢ κῷος οἶνος ἢ οἴνη, vnio. Suidas ἐστὶ δ' ἢ οἴνη παρὰ τοῖς ἴωσι μονάς, *Oene Ionibus est vnio.* οἴνη dicitur non οἶνος. ideo Meursius bene legit ὄνον. Non video cur Pollux *lib. 9. cap. 7.* dixerit τὸ μ̃ μονάδα δηλοῦν καλεῖται κύων, τὸ δ'

 αὐτὶ

ἀντικείμενον χῖος καὶ χίας, quia Chius est canis Hesychio, Eustathio Suidæ, cui opponitur Cous. ἑξίτης κῶος, senio. Iones dixerunt ἢ τρεῖς ἕξ, ἢ τρεῖς οἴνας, *aut tres seniones, aut tres vniones.* Pollux *lib.* 7. *cap.* 3. χῖος ὃν καὶ κίον, καὶ οἶνον, καὶ οἴνην. ἔστι δὲ οἴνη παρὰ τοῖς ἴωσι μονάς. Gallicè vocamus, *as*, ieci tres vniones, *i'ay trois as.* Vitruuius adiecto asse, id est, vnitate. εἷς, *vnus*, Siculis αἶς, Tarentinis ἄς. κύβος, μονάς, *cubus*, *vnio*. Eustathius καθ' ἑκάστην κύβον, ἤγουν καθ' ἑκάστην μονάδα ἔπαιζον ἀργύριον ὁρισμένον, *ad singulos vniones ludebant definita pecunia summa*; qui plura puncta iecerat totam summam auferebat. Tali dicuntur & Meliæ. Eustathius μηλίαι, ἀστράγαλοι, ἄστεια, καὶ ἀστράγαλοι. Tali, taxilli. Pacuuius, Interim dum contemplor arcam taxillos perdidi. σωωεικός, ἢ κῶος Hesychio senarius, γλάμματα ἀστράγαλοι Hesychio. Tali apud Reges fuere aurei. Iustinus *lib.* 38. Demetrius cum à Parthis bis è fuga esset retractus, donatus est à Rege Parthorum talis aureis ad exprobrationem puerilis leuitatis. Hesychius δόρκαλοι ἀστράγαλοι, κόνδοι ἀστράγαλοι. Alea, βόλων παιδιά. κυνῆραι, καὶ κωαὶ ἀστράγαλοι. λίγδοι οἱ προτετριμμένοι τῶν ἀστραγάλων, ligdi contriti tali. Bolus, κύβος ἑξάπλευρος, *cubus tessera* 6. *lateribus.* κυβεῖον κυβευτήριον locus vbi alea luditur. Sidonius *lib.* 2. *epist.* 2. Aleatorium vocat vbi alea luditur. Hesychius, οἱ βύβαλοι οἱ ἀστράγαλοι. Apud Suetonium Augustus ait, forum aleatorium calfecimus. Theophrastus *in Characteribus*, δορκάδειοι ἀστράγαλοι. Tali ex cornu, vel osse, vel talo hinnulei. Callimachus ζορκὸς ἀστείας πέντε νεοσμήκτους, *hinnuli talos quinque recens expressos.* Athenæus *lib.* 5. ἀστράγαλοι φοινικοβάλανοι, *tali è dactylo palma.* Propertio *lib.* 2.

tali

tali eburnei. Tali διάσεισοι *agitati*, παρὰ τὸ κινεῖσθαι, καὶ διασείεσθαι πρότερον, εἶτα βάλλεσθαι, ἵνα ἀκατακύρωτοι μᾶλλον ὦσι. *Tali commoti prius in fritillo, ne fraus à mala, & sagaci manu fit*, ait Suidas. Æſchines contra Timarchum, πρῶτον μὲν συνέτριβον τὰ σκεύεια, καὶ διέρριπτον εἰς τὴν ὁδὸν, ἀστραγάλους τε τινὰς διασείστους καὶ φιμοὺς. *Primùm confregerunt vaſa quadam aleatoria, & in viam eiecerunt talos quoſdam agitabiles, & fimos.* Pollux *lib.* 10. κυβευτοῦ σκεύη ἄβαξ, ἀβάκιον, κόσκινον, κύβοι, διάσεισοι, ἀστράγαλοι, φιμοὶ, κημοί. *Aleatoris vaſa tabula, abacus, cribrum, in quem indebantur tali, priuſquàm mitterentur in turriculam, teſſera, tali commotiles, fumi, cami, fritilli, coli.* Straboni Siphnij tali ἀπελεῖς, & viles à Siphno inſula. ἀστρίζειν Euſtathio. ἀστραγάλοις παίζειν, ἄστριχοι, ἀστράγαλοι οἷς παίζουσι. Mercurius, & Pan præſidere aleæ dicuntur, κυβείας προεστάναι λέγονται. κύβοι παρὰ τὸ κυκλόθεν βάσιν ἔχειν, ait Euſtathius, *cubi quòd in ambitum baſim habeant*, πεσσοὶ, quia cadunt, πίπτουσι. κύβος πᾶσα τετράγωνος ψῆφος, *cubus, omnis calculus quatuor laterum*; aut παρὰ τὸ κύπτω, ἢ ἀπὸ τῆς κοιλότητος, *quia in praceps voluatur, & in caput.* κύβη *caput.* κύβοι οἱ καταρριπτόμενοι ἑξάπλευροι βόλοι, καὶ οἷον κατακυβιστῶντες ἐν τῷ βάλλεσθαι, *teſſera boli ſex laterum, qui iaciuntur proni, quia ſubſultant.* Prouerbium, κῷος παραστὰς Χῖον οὐκ ἐᾷ λέγειν, *Cous aſtans non ſinit loqui Chium.* Vide Euſtathium *Iliad.* ψ. Pollux *lib.* 9. κύβος τὸ βαλλόμενον, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοιλότητος σημεῖον, *cubus eſt talus, qui iacitur, & quod in eo cani ſignum eſt, id eſt, inanitas, canis, punctum.* τύπος, vel τόπος, *character, ſedes calculorum*, σημαντικοὶ *aleatores* à punctis, quæ in teſſeris notata, & effoſſa ſunt. τύπος τὸ δηλοῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν βληθέντων, *typus numerus oſtendens iactum.* σημαντίζειν

 ludere

ludere tesseris, σκυράφια τὰ κυβευτήρια, locus vbi alea luderent, quia Athenis in Scyro templo Mineruæ alea ludebant, aiunt Hesychius, Pollux, Eustathius, Suidas. Hesychio γύλλος, κύβος. His subijciemus varia iactuum nomina apud Græcos. Eustathius, ἄρτος πτῶσίς τις, *Artus casus quidam talorum.* ἀγὰς ἡ πτῶσις τοῦ ἀστραγάλου, *Agas, casus tali.* πλειστοβολεῖν παίζειν ἀστραγάλοις, *Plistobolein ludere talis.* Stesichorius iactus, qui octonarium numerum significat, ὁ τὴν ὀκτάδα σημαίνων βόλος, quia tumulus Stesichori constabat octo angulis. Graus, seu anus iactus quidam tali, item Darius. πάλαι τρισὶν ἐχρῶντο πρὸς τὰς παιδιὰς κύβοις, καὶ οὐχ ὡς νῦν δύο. *Olim tribus vtebantur in lusu talis, non vt nunc duobus.* Bulaca, Abola, Abramias, nomina iactus talaris. βόλαγα. ἄγραμμα ἀφεῖται, ἐν τῇ βόλων παιδιᾷ οὕτως ἐλέγετο. Dicebatur in iactuum lusu, Linea carentia mittuntur. Cynorchias iactus nomen, vt & Midas, & Manes Hesychio. Στροφαῖα μέση ἐν κύβοις ὁδὸς, *Media illa via Trochæa*, quia per eam currunt tesseræ, de qua vetus Poëta de duodecim scriptis, seu tabula loquens:

Discolor ancipiti sub iactu calculus astat,
Decertántque simul candidus, atque niger.
Qui quamuis parili scriptorum tramite currant,
Is capiat palmam, quem bona fata iuuant.

Hesychius, Στροπὰ εἶδος παιδιᾶς καθ' ἣν στρέφουσιν ἀστραγάλους εἰς τὸ ἕτερον μέρος. *Tropa, seu versura, ludi genus, talos vertunt in aliam partem.* De ea suprà ex Polluce paulò aliter legimus, *lib.* 9. *cap.* 7. ἀστράγαλοι βαλλόμενοι ἐν Στροπᾷ, στοχάζονται βόθρου τινὸς εἰς ὑποδοχὴν τοιαύτης ῥίψεως. Scrobem aliquam obseruant, quæ talem iactum recipiat. Vide Eustathium *ad*

l. Ilia

l. Iliados ⸸. Heſychio Schadon iactus talaris, & Beronice, & Argies ἀργείης. Alexander item, Agyrtes, Kinkaſus. Suidæ Ægle, βόλος κυβευτικὸς φαῦλος αἴγλη, malus iactus. Polluci *lib.* 7. Boni iactus βόλος ὠραῖνης, ἐπακοντιστὴς, καλλίβολος, φύσων, ὄρσι, συνωρίς. Midas τῶν μέσων βόλων ἦν. Infelices iactus Manes, Midas, Patrelus, Patræna, Magnes, Abola, Aplia, Athetus, ὑπτιάζων, Chryphaſus, Caccaſus, Trichias, ἐκδυόμενον. ἱμαντελιγμὸς ναυμαχίας, genus calculorum. Talorum πλάσεις, & caſus erant trigintaquinque. In teſſeris plures conſpectus diuerſi reperiri poterant. Euripides, numerus quadragenarius. Iactum talorum ad quadragenarium coaceruabant, εἰς μὲ συνήθεσιζον ἀςραγάλων βολὴν, Polluci. Quia quatuor, aut plures tali fuere in Græcia, tres autem, aut duæ tantùm teſſeræ. Pollux *lib.* 9. *cap.* 7. *lib.* 7. *cap.* 33. Vide ſis. In veteribus Gloſſis aleator dicitur κοβιςής. Apud Iulium Firmicum *lib.* 8. *Aſtrolog. cap.* 25. Aleones, aleatores. Senio Cnidiis dicitur ἑξάπηχος. Lucianus *in Saturnalibus*, Saturnum aleæ præſidem facit. Saturnus enim Sacerdoti reſpondet, quæ ſuæ poteſtatis eſſent, non eſſe parua, aut omnino contemnenda. Niſi putet rem eſſe parui momenti alea ludentem vincere, & facere, vt cùm alij iaciant tantùm canes, ipſe ſemper iaciat ſeniones. εἰ μὴ σοί γε μικρὸν δοκεῖ τὸ νικᾷν κυβεύοντα, καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν μονάδα κυλιομένης τῆς κύβου, σοὶ τὴν ἑξάδα ὑπεράνω ἀεὶ φαίνεσθαι. Hoc imperium aleæ datum videtur Saturno, quia Romæ per Saturnalia ingenui, ſerui, viri, pueri alea ludebant. Venerem iactum felicem fuiſſe diximus in talis, quum quatuor tali diuerſo omnes vultu conſtitiſſent, in teſſeris iactus felix tres ſe-

niones, seu senarij. In conuiuiis, iactus Veneris partes ciborum præcipuas iacienti adiudicabat. Plutarchus *in Catone maiore* : In conuiuiis Cato sortiebatur de partibus. εἰ δ᾽ ἀπολάχοι, πρῶτον αἱρεῖν τῶν φίλων κελευόντων, cùm amici vellent eum primum partes sumere, si canem iecisset, aliis Venerem iacientibus, respondebat se non posse, aut debere inuita Venere. Vetus Horatij Scholiastes ad hæc verba *lib. 2. Od. 7. Quem Venus arbitrum dicet bibendi*, ἀρχιποσίαν significat, id est, tesserarum iactu datum in bibendo primatum. Veneris autem iactus lætissimus dicebatur, qui habet numerum ter senarium. Meliùs dixisset, tesserarum iactu datum vini magisterium, & Modimperatorem creatum. Canis fuit infelix iactus in talorum, & tesserarum ludo. Isidorus *lib. 18. origin. cap. 61.* Vitant canem, quia damnosus est, vnum enim significat. Apud Plautum *in Curculione* : Iacit vulturios quatuor, id est, quatuor vniones, seu canes; qui iactus in talis infelix, vt in tesseris tres canes. Apud Pollucem *lib. 7. cap. 3.* vnio dicitur οἴνη, non οἶνος, pro quo legendum ὄνος, vt bene Meursius monet. Ab οἴνη, apud Hesychium, οἰνίζειν, μονάζειν. Vnio dicitur, & inanis, κενὸς. Hesychius, ὁ κενὸς καὶ ἀντικείμενος τῷ ἕξ. *Inanis, seu vnio senioni opponitur.* Apud Pollucem *lib. 7. cap. 33.* καὶ μάλιστά γε ἥτε μονὰς, ἣ ἐν αὐτοῖς ὄνος καλεῖσθαι εἶχε, καὶ κύβος, *&* *maximè vnio, qui & in ipsis vocatur asinus, & cubus.* Vnde vulgò dictum : *Aut tres seniones, aut tres asini,* ἢ τρεῖς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι. Iactus felices in talis ponit Pollux *lib. 7. cap. 33.* in quibus dicitur εὐκυβεῖν *feliciter iacere.* Sunt autem hi, βόλος πρανὴς *pronus,* ἐπακοντιστὴς *iaculator,* καλλίβολος *pulcher iactus.* Physon,

ſon, oros, ſeu finitio, ſynoris,ſeu ſynoricus, quaſi dicas bigam, aut bigatum, cous. Hæc nomina vſurpata apud Græcos. Coum ἑξίτην ſenionem eſſe Euſtathio diximus de Venere. Suetonius *in Auguſto,cap.*71. In ſingulis talis ſingulos denarios conferebat,quos tollebat vniuerſos,qui Venerem iecerat. Venus dicitur,& Baſilicus,iaciebatur quatuor talis, quos omnes diuerſo aſpectu cadere oportuit. Lucianus *in Amoribus*, τῇ δὲ τραπέζῃ τέσσαρας ἀστραγάλους λιβυκῆς δορκὸς ἀπαριθμήσας διέπτιθε τὴν ἐλπίδα. εἴποτε τὴν θεὸν αὐτὴν ἐκβολήσειε μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι προσεκύνει, *In menſa quatuor talis è Libyca caprea iactis tentabat ludo ſpem ſuam; & ſi Venus cecidiſſet,nullo talo eodem vultu ſtante adorabat.* Cicero *lib.2.de Diuinat.* Venereum caſu iaci poſſe quatuor talis iactis, quadringentis centum Venereos non poſſe caſu conſiſtere. Vulturius Plauto *in Curculione*, eſt vnio,ſeu Chius,canis. Pollux *lib.9. cap.7.* μονὰς, ὄνος, κύβος, *vnio, aſinus* dicitur, & *cubus*,tres monades,tres cubi,aut ter ſex, ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, vetus verbum fuit. Meurſius exiſtimat apud Suetonium *cap.*71.*lib.*2. mendum eſſe in his verbis, Nam ſi quas manus remiſi cuique, legit, ſi quos Manes. Non putem Romæ inter iactus fuiſſe Manem, qui iactus erat Græcanicus. Manus iactum ſignificat. Ouidius:

Sic ne perdiderit, non ceſſat perdere luſor,
Et reuocat cupidas alea ſæpe manus.

Qui Pleiſtobolinda luderent, dicti Pleiſtoboli. Epigramm. Græc. *lib.*3. *cap.*6.

[illegible] ἢ ῥα ὅτι παίκτης
[illegible] τις, ἢ λίην ὦ ἀγαθὲ πλειστοβόλος.

An quod eras luſor aliquis, non valdè multa iaciens, ô bone.

Ddd 5

ô bone. τρήματα ſunt puncta. Vnde apud Heſychium τρηματικταὶ, κυβευταὶ, τρηματίζειν, *forare.* Apud Græcos trigintaquinque iactus fuere, quibus nomina facta à Diis, Deabus, Heroibus, viris claris, & aliis, Euſtathio teſte *ad lib.* 23. *Iliad.*

De Romana Alea.

CAPVT LIX.

MVlti fuimus in Græca alea, de Romana quærendum, quam M. Tullius damnat 2. *Philippica:* Hominem, inquit, hominum nequiſſimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quæ eſt de alea, condemnatum. Papias *in Vocabulario*, aleam eſſe vult tabulam luſoriam ab Alea inuentore dictam. Idem ſentit Iſidorus. Exiſtimem aleam dictam ab ἀλέομαι, *fugio*, quia teſſeræ è manibus, aut turricula fugiant; vel ab ἀλέα, *tepore, calore, æſtu*, quia luſores æſtuant vincendi ſtudio, & quia forum aleatorium excalefacerent. κύβος fortè à κύπτω, *propendeo, pronus ſum*, quia κύβοι κεκυφότες, *proni ſaliunt, cùm iactantur.* Diximus duas ludendi rationes fuiſſe, vt vel is vinceret, cui maior numerus cecidiſſet, vel is numerus, quem quiſque vocaſſet. Primus modus Polluci *lib.* 9. πλειστοβολίνδα dicitur, οὐ μόνον ἡ διὰ τῶν κύβων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀστραγάλων, ὅτι τὸ πλεῖστον βαλεῖν ἀριθμόν. *Pluſtobolinda non tantùm in teſſeris, ſed etiam in talis, in qua vincit, qui maiorem numerum iecit.* ἀργυρεῖν τινὰ ἀριθμὸν ὁρισάμενοι καθ᾽ ἑκάστην μονάδα, δηναρίων, δραχμὴν ἢ στατῆρα, ἢ ὑποσυνεῦ. *Argenti ſummam aliquam indicebant in*

ſingulis

ſingulis iactibus infelicibus, vt in vnione diuiſo drachmam, aut ſtaterem, aut alium quemlibet nummum. Iactus illos manus vocant. Suetonius *lib.* 2. Si quas manus remiſi cuique, exegiſſem, aut retinuiſſem quod cuique donaui, viciſſem vel quinquaginta millia. ὁ ὑπερβαλλόμενος τῷ πλήθει τῶν μονάδων ἔμελλεν ἀναιρεῖσθαι τὸ ἐπιδεικνύμενον ἀργύριον, ait Pollux. Athenæus *lib.* 10. ὁ ἐλάττω βάλλων τοῖς ἀστραγάλοις. Qui minorem numerum iecíſſet, talis vincebatur, victor pecuniam depoſitam auferebat. Manus propriè erat iactus, ſinguli iactus ſingulæ manus. τὸ ἐπιδεικνύμενον ἀργύριον erat pecunia ex pluribus manibus collecta, quod æs manuarium vocat Gellius *lib.* 18. *cap.* 13. Dicitur σύνθεσις. *l.* 1. *Cod. de aleatoribus*, οἱ σφόδρα πλούσιοι νομίσματος ἑνὸς ἑκάστην σύνθεσιν παίζουσιν. Diuites ad ſingulos iactus infelices vnum aureum deponunt. Qui Venerem, aut tres ſeniones iaciunt, omne æs manuarium auferunt. Conſtituebant ipſi inter ſe de iactibus, & de manu, an ad ſingulos iactus, aut plures victoria ſtaret. Erat enim id arbitrarium, vt hodiéque apud nos. Sed vt à capite rem arceſſamus, alium eſſe talum à teſſera docent M. Tullius de Senectute, & Clemens Alexandrinus *lib.* 3. *Pædagog. cap.* 11. Confundit Iſidorus *lib.* 18. *Origin.* qui ſuppum, & planum teſſeræ tribuit, & Seneca *in Ludo Claudij*, Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo, & iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quoties miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumq́; recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſimiliſq́; petenti,

Decipere

Decepere fidem refugi, digitósque per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.

M. Tullius *lib.* 2. *de Finibus*, Talus lusorius si non in quatuor latera cadit, sed in extrema, & tamquam capita, rectus est. Philostratus iunior *in* ἀθύρμασι, Amorem, & Ganymedem ludentes talis inducit: Ganymedes δυοῖν ἀστραγάλοιν ἔτι τὸν μὲν καὶ αὐτὸν ἀπολωλεκὼς, τὸν μὲν ἐφ' ὁμοίᾳ προπέμπων ἐλπίδι, cùm ex duobus astragalis alterum perdidisset, alterum autem eadem spe mitteret. Astragali, ἀστέρες, ἀστεῖοι Polluci, talus ἀστεῖον, taxillus, non est cubus. Pollux ait quosdam talos à Stesichoro Stesichorios dictos octonarios, qui octo numeros valerent; alios Euripideos, qui quadraginta. Talorum iactus sunt, Cous, Chius, Planus, Suppus, Venus, Canis, Basilicus, Vulturius. Aristophanes *in Ranis*: πέπτωκεν ἔξω τῶν κακῶν οὐ Χῖος, ἀλλὰ Κῷος. *Cecidit extra infortunium Cous, non Chius*, qui infelix iactus. Chius enim, vnio, canis, planus, voltorius, damnosi. Cous, Basilicus, qui Venus, & suppus dicitur, felix. Lucillius:

Si das id, quod rogat, & si suggeris suppum.

Hesychio Cous ἑξίτης, Χῖος vnio, seu canis. In talis binio, trio, seu ternio, quaternio non fuere. Soli senio, & vnio. Si vnica tessera, vel singulari talo ludebant, senio felix erat, vnio damnosus. Si pluribus, vnio, vel canis fuit, quando vno vultu tali omnes, vel iisdem numeris tesseræ caderent. Martialis:

Senio nec nostrum cum cane quassat ebur.

Venus vno talo iaci non potuit, sed quatuor talis, qui sic cecidissent, vt omnibus diuersa facies esset, vt Cicero *lib.* 1. *de Diuinat.* Venus fuit ἀστραγαλισμὸς

propriè,

propriè, non κυβείας, cùm quatuor tali iacti diuerso omnes vultu cecidissent. Martialis:

Cùm steterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Lucianus *in Amoribus*, τῇ δὲ τραπέζῃ τέτταρας ἀστραγάλους λιβυκῆς δορκὸς ἀπαριθμήσασα. διεπείθετο τὴν ἐλπίδα, καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δ' εἴ ποτε τὴν θεὸν αὐτὴν ἀβολήσειε μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι προσεσκύνει. *Super mensa quatuor talos Libycæ capræ componens ludendo experiebatur, quid sibi spei esset, & iaciens feliciter, maximè si Venerem iecisset, nullo talo eadem facie cadente adorabat.* Sicut autem in singulari talo canis senioni, sic in pluribus talis Veneri canes opponuntur. Ouidius:

Quid valeant tali, quo possis plurima iactu
Figere, damnosos effugiásque canes.

Propertius *lib.* 4.

Et mihi per talos Venerem quærente secundos,
Damnosi semper subsiluere canes.

Suetonius *lib.* 2. Talis iactis, vt quisque senionem, aut canem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuersos, qui Venerem iecerat. Alius igitur iactus Senio, alius Venus. Senio in talo singulari semper felix, in multis talis semper infelix, nisi si quando omnes facies dissimiles essent, vt Venus fieret. Priusquam tali pingerentur, Venus erat, cùm talus vnus suppus iacêret, alter pronus, reliqui duo diuerso quisque lateri incumberet. Apud Græcos tres seniones felicissimi, cùm tesseræ omnes eodem vultu cecidissent, apud Romanos contrà infelicissimi. Si nulla tessera, nullus talus eodem vultu cecidisset, Romæ Venus fuit, & Basilicus,

iactus

iactus felicissimus. Horatius:

Quem Venus arbitrum dicet bibendi.

Plautus *in Curculione*, Iacit voltorios quatuor, id est, canes, talos arripio, inuoco almam meam nutricem Herculem. Iacto Basilicum. Nutricem suam vocat Herculem, quia cùm Decimas Herculi pollucerent, fuit visceratio, & epulum publicum, vbi parasiti ventrem saburrabant. Priusquam autem talos, aut tesseras iacerent, inuocabant Deos, aut amicos, & amicas, vt ille apud Plautum Planesium amicam inuocat, & iacit volturios quatuor, alter parasitus Herculem nutricem suam. Talos autem aureos, vel eburneos, vel ex ossibus animalium in fritillum mittebant, eóque concusso super mensam, aut tabulam effundebant. In talo humano est tuber, quod πίτρωεον, seu quatrio dicitur. Tesseræ autem, ait Isidorus, dictæ, quia quadratæ sunt ex omnibus partibus. Tribus tesseris tantùm luditur, ob tempus præsens, præteritum, & futurum. Ipsæ viæ ternariis locis distinctæ, ternariis lineis tabula describitur. Malè, quia vtrinque senis lineis descripta erat, vt essent duodecim lineæ, duodecim scripta in ludo tabulæ. Talis quatuor ludebatur. Cicero *lib. de Diuinat.* Martialis:

Non sim talorum numero par tessera, dum sit
Maior, quàm talis alea sæpe mihi.

Talis simul, & tesseris interdum ludebatur. Martialis *lib.* 13.

Non mea magnanimo depugnat tessera talo,
Senio nec nostrum cum cane quassat ebur.

Interdum separatim. Ouidius *lib.* 2. *Artis.*

Et modò tres iactet numeros, modò cogitet aptè
Quam subeat partem callida, quámque vocet.

Numeros

Numeros vocat tesseras, quibus vsi, nec pluribus, quàm tribus. Subibant, aut vocabant partem, cùm numerum elegissent; qui si cecidisset, vincebant. Galli *Chansam* vocant. Ibidem:

Seu ludet, numerósque manu iactabit eburnos,
Seu iaciet talos, victam ne pœna sequatur,
Damnosi facito sint tibi sæpe canes.

In talis canes erant, in tesseris vniones, seu puncta. Lib. 1. Tristium:

Quid valeant tali, quo possis plurima iactu
Figere, damnosos effugiásque canes.
Tessera quos habeat numeros; distante vocato,
Mittere quo deceat, quo dare missa modo.

Petronius: Puer cum tabula therebinthina, & crystallinis tesseris. Tesseræ dicti numeri. Cyprianus *ludo de aleatoribus*: Vt paternas suas hæreditates sub hostium suorum multiformi numero dispergant. Diximus apud Græcos τρὶς ἓξ πεντελῆ νίκην, τρεῖς κύβους πεντελῆ ἦτταν, significasse tres senarios victoriam omnimodam, tria puncta eorum fuisse, qui omnino victi essent, vt Eustathius *Iliad.* π. & Aristæneus *lib. 2. epist.* 18. & Lucianus *in Chrono*, σοὶ μονάδα, μοι ἑξάδα ὑπεράνω ἀεὶ φαίνεσθαι. *Tibi vnionem, mihi senionem semper suprà emergere.* In tesseris autem aliquis putet Deorum imagines sculptas fuisse. Cyprianus *lib. de aleatorib.* Diabolus Palamedem (aut Midam) artibus suis repleuerat. Hanc ergo artem ostendit, quam & colendam sculpturis cum sua imagine fabricauit. Item: Cùm se in statunculis, & simulacris formaret, aliud crimen adinuenit, quo se ab imitatoribus suis colendum, & sibi sacrificandum instituit, ita vt qui vellet studio eius adhærere, non

antè

antè manum in tabulam mitteret, nisi auctori huius priùs sacrificasset. Statunculæ illæ fortè sunt paruæ statuæ in tesseris exsculptæ, id est, imagunculæ. Tamen vulgò tesseræ punctis distinguebantur, vnione, binione, trione, quatrione, quinione, & senione. Nemo disertè statunculas illas ponit. Martialis ne te fallat, cùm ait:

Hac mihi bisseno numeratur tessera puncto,
Calculus hic gemino discolor hoste perit.

Agit de tabula, in qua latrunculis lusum, qui collocabantur in duodecim lineis, & punctis, cùm alij calculi albi essent, alij discolores. Etymologicum tesseras vocat ὀστᾶ ἐστιγμένα, *ossa puncta*. Tessera dicitur lepusculus, iaculum, βολίον, βολίς, κύβος, quadrantale, numeri, quæ æqualia sex latera habuit, angulos rectos bis quatuor. Papias: Lepusculi, quòd saliendo discurrant. Isidorus *lib.* 18. scribit in talis vnionem canem, trionem suppum, quatrionem planum fuisse. Ostendi suprà, falsum id esse. Vetus verbum fuit, ἄξιος οὐδὲ μόνου, *ne vnione quidem dignus est*. Si prior iactus infelix fuerat, secundò emendare nitebantur. Lucianus *in Amoribus*, εἰ δὲ φαύλως κατὰ τῆς τραπέζης ῥίψειεν, οἱ δ' ἐπὶ τὸ δυστυχέστερον ἀναστῆσαι, ἑτέρῳ βόλῳ τὴν περὶ ἀσοχίαν ἐπανορθοῦν. Si prima vice infelix iactus fuerat, altero iactu prioris vitium emendare conabatur. Certè in tabula, infelicem iactum proba dispositio calculorum sæpe corrigebat. Plato *lib.* 10. *Politic.* ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, *vt in iactu talorum, disponenda est res tua ad id quod ieceris*. Terentius *in Adelphis*, Ita vita est hominum quasi cùm ludas tesseris, si illud quod est maximè opus iactu non cadit, illud quod cecidit

cidit fortè, id arte vt corrigas. Tesseræ autem, & tali ne mala manu & fallaci tractarentur, per fritillum, orcam, pyrgum, turriculam, fimum, camum mittebantur. Martial. *lib. 14. de Pyrgo,*

Quæris compositos manus improba mittere talos,
Si per me misit, nil nisi vota facit.

De orca Persius *Satyr. 3.*

—— Quid dexter senio ferret.
Scire erat in voto, damnosa canicula quantum
Raderet, angustæ collo non falleret orcæ.

Vnde apparet & in orcha, seu fritillo fraudem intercedere potuisse, quàm vt vitarent, priùs tesseras in Psephobolon, seu in colum, & fimum, seu ἠθμὸν, deinde ex fimo mittebant in orcham, quæ dicitur ab *εἴργω cohibeo*, vnde *ἕρκος vallum*, & orcus; quemadmodum turricula erat vas turbinatum capaciore fundo, angusto ore, in cuius vtero gradus eburnei erant, ad quos allisi tali, casum incertum faciebant. Fritillus videtur à feriendo talo dictus. Isidorus, Iactus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, vt adferat quod voluerint. Scholiastes vetus Iuuenal. *ad Satyr. 14.* Apud antiquos in cornu mittebant tesseras, mouentésque fundebant. Verba Iuuenalis,

Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres
Bullatus, paruóque eadem mouet arma fritillo.

Horat. *Satyr. 7. lib. 2.* de scurra Volaterio podagrico,

—— postquam illi iusta chiragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret, atque
Mitteret in pyrgum talos, mercede diurna
Conductum pauit.

Ausonius in Professor. cap. 1.

Vidimus & quondam tabulæ certamine longo
Omnes qui fuerant enumerasse bolos,
Alternis vicibus quos præcipitante rotatu
Fundunt excussi per caua buxa gradus,
Narrantem fido per singula puncta rotatu
Quæ data per longas, quæ reuocata moras.

Martialis *lib.4. epigramm.14.*

Dum blanda vagus alea December
Incertis sonat hinc & hinc fritillis,
Et ludit rota nequiore talo.

Epigramm.66. *ibidem.*

Supposita est blando nunquam tibi tessera ludo,
Alea sed parcæ sola fuere nuces.

Ad tabulam & calculos pertinent ista Sidonij *lib.1. epist.2.* Quibus horis tabula cordi est, Theodoricus tesseras colligit rapidè, inspicit sollicitè, voluit argutè, mittit instanter. Tabula dicitur Alueolus. Varro, Quales sunt tesseræ quibus in alueolo luditur. Festus, tabula lusoria. Muger dictus à castrensibus hominibus qui tabula malè ludit. Aristophanes *in Ranis*, βέβληκε δύο, καὶ τέσσαρα. Iecit Achilles duo puncta, & quatuor. Dicit autem esse ibi consistendum, quia hic iactus fiebat sub finem ludi. Vbi Scholiastes, ἔθος ἦν τοῖς κυβεύουσιν οὕτω λέγειν, β. δ. γ. ε. duo & quatuor, tres, & quinque numeri. Apud Aristotelem *sect.16.c.3.* Fuere tali obplumbati μεμολυβδωμένοι, quorum partẽ leuiorem si ad te vertens proiicias circumferentur. Scholiastes Aristophan. Achilles βέβληκε δύο κύβω, καὶ τέτταρα, τουτέστι δύο κενὰς, καὶ τὸ τέταρτον. κενὰς vocat vniones, τέταρτον, quatrionem. Plutarchus de Pyrrho quem

Antigonus comparabat aleatori multa iacienti, & bellè vti iactu nescienti, ἀπείκαζε κυβευτῇ πολλὰ βαλόντι, καὶ καλὰ χρῆσθαι μὴ δυναμένῳ. Suidas, ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς κύβοι, οἱ κενοί εἰσι, *aut ter sex, aut tria puncta, quia cubi sunt vacui, & inanes.* Æschylus *in Agamemnone*,

τὰ δεσποτῶν γὰρ εὖ πεσόντα θήσομαι
τρὶς ἓξ βαλούσης τῆς ἐμῆς φρυκτωρίας.

Vitruuius *lib.* 5. vti sunt tesseræ quas in aluco ludentes iaciunt. Macrob. *lib.* 1. *Saturn. c.* 5. Abacum tabulam aleatoriam vocat. Martial.

Iam tristis nucibus puer relictis,
Clamoso reuocatur à magistro,
Et blando malè perditus fritillo.

Hesychius, κήθεια, κηθάρια, τὰ ὀξύβαφα ἐν οἷς τοὺς κύβους ἔβαλλον, cetharia erant acetabula, in quæ tesseras mittebant. κημὸς Polluci, φιμὸς Etymolog. mag. ἠθμὸς Agathiæ seu colus, è quo in fritillum talos mittebant. Interdum pro ipso fritillo accipiuntur. Sidonius sub finem carminis 23.

Hic promens teretes pilas, trochósque,
Hic talos crepitantibus fritillis,
Nos ad verbera tractuum struentes,
Tanquam Naupliades repertor artis,
Gaudebas hilarem ciere rixam.

Hesychius, παλαμὶς ἐξ οὗ βάλλουσι τοὺς ἀστραγάλους, φιμός. Plato *in Phædro*, Theut Ægyptiorum Deum aleam inuenisse ait. Herodotus *in Clio*, Lydos. Admonui suprà lusores amicas suas cùm tesseras iacturi essent inuocasse. Plautus *Captiuis*: Nam in conuiuio sibi, amator talos cùm iacit scortum inuocat. *In Asinaria*: Te Philænium mihi, atque vxori

mortem, hoc venereum est. Hesychio, βόλος κύβος ἐξάπαλος, *bolus tessera sex laterum.*

De Ludo Calculorum.

CAPVT L X.

CAlculorum ludus antiquissimus fuit, cuius meminerit Sophocles apud Pollucem, καὶ πεσσὰ πεντέγραμμα, καὶ κύβων βολαί, *& calculos quinque lineares, & tesserarum iactus.* Vbi tesseras cum calculis iungit; quia, vt non tantùm fortunæ, sed etiam arti locus esset, Græci calculos cum tesseris, κυβείαν cum πεττείᾳ coniungebant. Latini meris latrunculis ludebant, siue calculis, vt omnia iudicij, & artis essent. Latrunculos Itali Scacchos, & Scacchiam vocant, Galli *Eschets*, Græci canes, Latini milites, latrones, latrunculos, calculos. Eustathius ad Homerum *pag.* 228. 1426. πέντε ψῆφοι ἦσαν ἐπὶ πέντε γραμμῶν παιζόμενοι, *quinque calculi erant in quinque lineis, & quisque collusor habebat quinque calculos.* Quid autem sit discriminis inter calculos, & tesseras, ostendit Hesychius, ἐν τῇ κυβείᾳ τοὺς κύβους ἀναρρίπτουσι, ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ, αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι. *Tesseras in alueolo iaciunt, calculos è linea in lineam mouent.* Eustathius *ad Iliad. x.* quinque calculos, & quinque lineas vtrinque fuisse ait, & mediam sacram dictam, vltra quam calculi promoueri non poterant. Idem *pag.* 633. *& pag.* 1396. κινεῖν τὸν ἀφ' ἱερᾶς, ἢ ἀπὸ γραμμῆς κινεῖν λίθον. Nam & calculos lapides vocabant. Theocritus,

τὸ ἀπὸ

τὸ ἀπὸ γραμμῆς κινεῖ λίθον, monet lapidem à linea, rediguntur ad incitas Plutarchus, *ἐν χρονίοις, φέρε κινήσαντες τὴν ἀφ' ἱερᾶς, mouentes lapidem à sacra linea.* Excalculari, excuneari, excuriari dicti, qui vincerentur. Iidem *μονόχωροι* vocati, qui ad vnum locum redacti essent, qui ad incitas redacti, qui omnibus suis calculis, vno excepto, spoliati. Qua voce vtitur Aristænetus *lib.* 1. *epist.* 23. Glossæ, *μονόχωρος, adunatus in tabula*, id est, ad vnum redactus. Pollux *lib.* 9. *ἕκαστος ἔχει πεσσοὺς πέντε ἐπὶ πέντε γραμμῶν, παιδιὰ λέγεται διὰ πολλῶν ψήφων πλινθίον, χώρας ἐν γραμμαῖς ἔχον διακειμένας. Ludus plurium calculorum dicitur laterculus, locos habens in lineis sitos:* Suidas, *ἀναθέσθαι, ἀπὸ τῶν πεττευόντων, καὶ τὰς κεκινημένας ἤδη ψήφους διορθουμένων. Reponere, anathesthai, sumitur ea vox ab iis, qui ludunt calculis, & corrigunt calculos iam motos.* Antiphon, *ἀναθέσθαι ὥσπερ πεττὸν τὸν βίον οὐκ ἔστι, corrigere vitam quasi calculum non licet.* Artis erat calculos aduersarij abscindere, & abducere ab aliis, & singulos duobus includere. Polybius *lib.* 2. *πολλοὺς ἀποτεμνόμενος, καὶ συγκλείων, ὥσπερ ἀγαθὸς πεττευτής, multos abscindens, & includens, vt bonus calculorum lusor.* Ita Martialis:

Mandris, & vitreo latrone clusus.

Erat imago quædam rei militaris. Sidonius *lib.* 1. *epist.* 2. Putes illum & in calculis arma tractare. Donatus ad Eunuchum: Rex Pyrrhus peritissimus stratagematum, primus, quemadmodum ea disciplina per calculos in tabula traderetur, ostendit. Saresberiensis tamen *lib.* 1. *Polycrat. cap.* 5. Attalum Asiaticum calculos inuenisse ait. Cassiodorus *lib.* 8. *epist.* 31. Palamediacos calculos vocat.

Existimem eburneas illas quadrigas, quibus quotidie Nero in abaco ludebat, ad calculorum ludum pertinuisse. *Cap.* 22. Suetonius: Et calculos fuisse quadrigarum forma. Apud Suidam tabulæ ludus est, vbi duodecim calculi. Tabulam terræ imaginem esse ait, duodenarium numerum calculorum zodiacum exhibere, τὰ ἐν ψηφιζόλῳ ἑπτὰ κοχλία τὰ ἑπτὰ ἄςρα τῆς πλανήτης, ὁ δὲ πύργος τὸ ὕψος τῆ ὀρανῦ. Ad ludum calculorum referendus ludus, siue ad duodecim scripta. In tabula, in qua latrunculis ludebant, ait Varro *lib.* 9. *de lingua Latina*: erant ordines bini, alij transuersi, alteri directi. Erant sedes calculorum χῶραι, τόποι, γραμμαὶ, πόλεις, γραμμικαὶ χῶραι, Mandræ, septa, capsi, carceres, valli, clausa mœnia, stabula, χαρακώματα. Calcem pro calculo Plautus *in Pœnolo* posuit: Priusquam vnum calcem ciuerit. De tabula, & Palamede Cedrinus idem omnino habet, quod Suidas *pag.* 103. πεσσονομεῖν, πεττεύειν, *latrunculis luderes ad latrunculos ludere.* Vopiscus *in Proculo.* Paulus Diaconus *lib.* 1. *cap.* 20. *de gestis Langoti*, ad tabulam ludere, ταβλίζειν, ζατρίκιον vocarunt recentiores Græci. Seneca *epist.* 106. Latrunculis ludimus. *Epist.* 118. Tabulam latrunculariam perspicit, vt sciat, quomodo calculus alligatus exeat. Calculi enim aut ligabantur, aut capiebantur, vnus poterat duos aduersæ partis ligare, sed vnus discolor capi non poterat, nisi à duobus contrariis. Euripides *in Aulide* Palamedem, & Protesilaum calculis ludentes introducit, προτεσίλαόν τ' ἐπὶ θακοῖς πεσσῶν ἡδομένες μορφαῖς πολυπλόκοις, παλαμήδεά τε. *Protesilaum, & Palamedem in sedibus calculorum*

talorum oblectantes se figuris multiplicibus. Eustathius *pag.* 1190. & 1397. αἱ τῶν ψήφων χώραι ἐν τῇ δι' ἀστραγάλων παιδιᾷ λέγονται πόλεις. *Calculorum sedes in talorum lusu dicuntur vrbes.* Karic Myrcont *in Annal. Persidis*, scribit calculorũ ludum vocari *Chet Mat*, id est, Rex mortuus est. Eustathius Astragalos, seu talos posuit pro calculis. Ita & κύβους, seu tesseras pro calculis ponit, his verbis: κύνες αἱ ἀντιπεριλαμβανόμεναι ἀλλήλαις ψῆφοι ἐν τῇ διὰ κύβων παιδιᾷ. *Canes dicuntur calculi, qui mutuò sibi insidiantur in ludo laterunculorum, seu tesserarum.* Idem, εἶδός τι κυβείας ἡ πόλις, *species ludi vrbs.* ψήφων πολλῶν ἐν διαγεγραμμέναις ποσὶ χώραις κειμένων ἐγίνετο ἀνταναίρεσις. *Cùm multi calculi in descriptis quibusdam locis positi essent, alij ab aliis per vices capiebantur.* Laterculus ille dicitur vrbs, quia vt in vrbe plures domus, sic & in laterculo loci plures. Calculus quisque dicitur canis ob impudentiam, διὰ τὸ ἀναιδές. Laterculus enim lineis erat distinctus transuersis, & directis, vt ait Varro, & vnicuique calculo sua sedes attributa. Hesychius, πόλεις παίζειν, *ludere vrbes.* δοκεῖ μετενηνέχθαι ἀπὸ τῶν ταῖς ψήφοις παιζόντων ἐν ταῖς λεγομέναις νῦν χώραις, τοτὲ δὲ πόλεσι. *Videtur id desumptum ab iis, qui calculis ludunt in sedibus, quæ priùs dicebantur vrbes.* Ludus dicitur ζατρίκιον. Hesychius, ζητρεῖον τὸ τῶν δούλων κολαστήριον, *Zetreum seruorum ergastulum.* ζάτειον, ζατρεῖον, quia sedes illæ dictæ carceres, quibus calculi includerentur. Ars calculorum difficilis fuit. Plato *Politic.* 2. πεττευτικὸς, ἢ κυβευτικὸς ἱκανὸς οὐδ' ἂν εἷς γένοιτο, μὴ αὐτὸ τοῦτο ἐκ παιδὸς ἐπιτηδεύων. *Nemo potest peritè ludere calculis, aut tesseris, nisi à puero id studuerit.* Lib. 7.

de legibus, πεττεύειν δεῖ τοὺς νέους μανθάνειν, *Iuuenes calculis ludere discere debent.* Lib. 6. *de Republica*, ὥσπερ ὑπὸ τῶν πεττεύειν δεινῶν οἱ μὴ τελευτῶντες ἀποκλείονται, καὶ οὐκ ἔχουσι ὅτι φέρωσι. *Vt à peritis ludi calculorum, ij, qui non finiunt, includuntur, & non habent quod ferant.* Idem, περὶ πάντα, ὥσπερ ἐν τῇ πεττείᾳ ἐὰν πεττοῦς τις εἴπῃ φυλάττοιτο δύναιτο ἂν τοὺς ἀντιπαίζοντας ποιεῖν ἡττᾶσθαι, οὕτως, ὥστε μὴ ἔχειν ὅτι πρὸς ταῦτα ἀντιφέρωσι. *Vt in ludo calculorum sunt calculi, quos si quis tulerit, possit aduersarios vincere, ita vt non habeant ad ista quod contrà ferant.* Vide Eustathium *Odyss. fol.* 25. Athenæus *lib.* 1. Diodorum Megalopolitam, Theoxenium, Leonem Mityleneum calculis inuictos fuisse scribit. Apud Pollucem *lib.* 9. Cratinus dixit, καὶ κύνα, καὶ πόλιν ἣν παίζουσι. *Et canem, & vrbem, quam ludunt.* Pollux, ἐπειδὴ δὲ ψῆφοι μὲν εἶσιν οἱ πεσσοὶ, πέντε δὲ ἑκάτερος εἶχε τῶν παιζόντων, &c. *Quia calculi dicuntur pessi, & vnusquisque ludentium quinque calculos habuit*, &c. Calculi autem vel ordinarij sunt, vel inciti. Ordinarij vagi sunt, inciti non mouentur, ait Isidorus *lib.* 18. Vnde prouerbium, Ad incitas redigere. πεττεύειν, παίζειν, ψηφίζειν, *calculis ludere.* Calculi erant bicolores. Sidonius *lib.* 8. *epist.* Hîc tabula calculis strata bicoloribus; alter alterum ἑτερόχροων diuersi coloris, vel ligat, vel includit, & capit. Ouidius *lib.* 2. *Tristium:*

Discolor vt recto grassetur limite miles,
Cùm medius gemino calculus hoste perit.

Quia vnus discolor, à duobus diuersi coloris, inclusus capiebatur. Ibidem,

Vt

Vt mage velle ſequi ſciat, & reuocare priorem,
Ne tutò fugiens incomitatus eat.

Calculi enim fugiunt ſequentes, ſequuntur fugientes, comites accipiunt, quibus aduerſarios includunt, eſt belli ſimulacrum. Lucanus *ad Piſones:*

Callidiore modo tabula variatur aperta
Calculus, & vitreo peraguntur milite bella,
Vt niueus nigros, nunc & niger alliget albos,
Vt citus, & fracta prorumpat in agmina mandra.

Frangit mandram, & ſtabulum calculus, qui prorumpit in ſedem calculi diuerſæ partis; ideò latrones dicti. Ouidius latronum prælia ludere dixit. Calculi erant vitrei, eburnei, argentei, aurei. Petronius pro calculis albis, aut nigris, aureos, argenteóſque habebat denarios. Tabulam, laterculum, abacum, alueolum vocant. Petronius:

Nomen amicitiæ, ſi quatenus expedit, hæret,
Calculus in tabula mobile ludit opus.

Græci in tabula luſere teſſeris, & calculis, vt fortunæ, & arti locus eſſet. Martialis *lib. 14. de tabula luſoria:*

Hic mihi bis ſeno numeratur teſſera puncto,
Calculus hic gemino diſcolor hoſte perit.
Inſidioſorum ſi ludis bella latronum,
Gemmeus iſte tibi miles, & hoſtis erit.

Ouidius 2. *Artis:*

Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit,
Fac pereat vitreo miles ab hoſte tuus.

Calculi leues erant, & rotundi, vt Iſidorus ſcribit *lib. 18.* Vnus diſcolor à duobus aduerſæ partis includebatur. Lucanus *ad Piſonem:*

Ancipites ſubit ille moras, ſimiliſque ligato
Obligat ipſe duos.

Ouidius *lib.* 3. *Artis:*

Cautáque non ſtultè latronum prælia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoſte perit.
Bellatórque ſuus prenſus ſine corpore pugnet,
Æmulus, & cœptum ſæpe recurrat iter.

Martialis *lib.* 7.

Sic vincas Nouiúmque, Publiúmque
Mandris, & vitreo latrone clusos.

Heſychius, ἔφεδρος ταβλιστὴς, τρίτος ἐνεδρεύων, *Subſeſſor, inſidiator, tabliſta, & tertius in inſidijs ſubſidens.* Idem, ἐπιστημονικωτέραν τὴν πεττείαν τῆς κυβείας ἐνόμιζον. *Plus ſcientiæ, & artis in calculis, quàm in teſſeris eſſe cenſebant.* Seneca *de Tranquil.* Ludebat calculis, cùm Centurio agmen periturorum trahens, illum quoque citari iubet. Vocatus numerauit calculos, Centurioni dixit: Teſtis eris me vno antecedere. Calculus vnus fuit, qui Rex diceretur. Scholiaſtes Theocriti, ἡ δὲ λέξις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν παιζόντων τὸ κοινολέκτως λεγόμενον ζατρίκιον. ἐκεῖνοι γὰρ ὅταν πολλὰ ποιήσαντες οὐ δύνανται ἑτέρως νικῆσαι τὸν ὅμοιον παίκτορα, κινοῦσι καὶ τὸν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γραμμῆς λίθον, τὸν οὕτω βασιλέα καλούμενον. *Dictio ſumpta eſt per metaphoram ab iis, qui ludunt zatricio. Illi enim cùm omnia fecerint, ſi non poſſunt vincere eum, cum quo ludunt, lapidem mouent à ſacra linea, qui Rex dicitur.* Cap. 241. Achmes, ὁ βασιλεὺς ἢ μέγιστος, ἢ ἄρχων πολέμου, ἐὰν ἴδῃ ὅτι τὸ ζατρίκιον αὐτοῦ ἀπώλετο, ἢ ἐκλάσθη, ἢ ἐκλάπη, ἀπολέσει τὸν στρατὸν αὐτοῦ. *Rex, aut dux belli ſi ſomniauerit Zatricium ſuum periiſſe, fractum, aut furto ſubductum eſſe, exercitum ſuum amittet.*

tet. Item, ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι παίζων συζατειχίζῃ ἑτέρῳ γνωρίμῳ. *Si somniauerit ludere se calculis cum altero noto sibi.* ἐὰν ἴδῃ ὅτι παίζων πλείονας ἔλαβε τῶν παιγνίων προσώπων, *si viderit in somnis se ludentem plures cepisse ludi personas*, id est, aduersarij sui calculos. Pollux *lib.* 9. διῃρημένων δὲ εἰς δύο τῶν ψήφων κατὰ τὰς χρόας, ἡ τέχνη τῆς παιδιᾶς ἐστὶ περιλήψει τῶν δύο ψήφων ὁμοχρόων τὴν ἑτερόχροιαν ἀναιρεῖν, *Cùm calculi in duas partes diuisi sint secundùm colores, ars ludi in eo est vt duo eiusdem coloris calculi hostem contrarij coloris circumueniant, & tollant.* Vincebat qui omnes aduersarij calculos ceperat, & regem ipsum ad incitas redegerat. Lucanus *ad Pisonem*,

Interea sectis quamuis acerrima surgunt
Prælia militibus, plena tamen ipse phalange,
Aut etiam pauco spoliatus milite vincis.
Et tibi captiua resonat manus vtraque turba.

De Diagrammismo.

CAPVT LXI.

Diagrammismus alius fuit à ludo calculorum. Eustathius *ad Iliad.* ζ. διαγραμμισμὸς εἶδος κυβείας διὰ ψήφων. *Diagrammismus species ludi per calculos.* Constabat calculis sexaginta nigris & albis, qui de loco ad locum trahebantur ad iactum tesseræ. Hesychius διαγραμμισμὸς παιδιὰ ἦν, ψήφων ἑξήκοντα λευκῶν καὶ μελαινῶν ἐν χώραις ἑλκομένων. Pollux γραμμισμὸν, διαγραμμισμὸν, & διαγραμμίζειν vocat. Vide *lib.* 1. *Anthologiæ* titulum εἰς παιδιὰν, vbi

sextus

sextus dicitur habere septem calculos, vnum nonus, summus duos qui erat æqualis decimo, qui erat post summum habuit duos. Diuus qui locus fuit in dextro latere, habuit vnionem qui erat & calculus vltimus. Sed niger duos in octauo loco reliquit, & duos alios ad positum vndecimi. Similes alij circa duodecimum enitebant, & tertiodecimo vnus solus calculus erat. Biiuges Antigonum ornabant quod nomen est sedis in sinistro latere. Decimoquinto æqualis erat typus, octodecimo similis, quartus ab vltimo duos alios habebat, sed rex albi calculi signa sumens, & futuras insidias non videns triplices, cum ex improuiso ex colo, seu fritillo calculos iecisset, duo & sex, & quinque adduxit, statim verò octo habuit impares omnes, totos priùs diuisos, & victus est,

τειχβαδίας ἀδόκητα βαλὼν ψηφῖδας ἀπ' ἠθμοῦ
πύργου στρεπτοῦ κλίμακι κευθομένην,
δοιὰ, καὶ ἕξ, καὶ πέντε κατήγαγεν.

Describit sexaginta calculorum ludum, qui apud Græcos cum tesserarum iactu iungebatur. Is ludus dicebatur & *χαμμαὶ* Hesychio. In ludo calculorum Græcanico quinque tantùm fuere lineæ, quinque singulis lusoribus calculi. Deinde & Romæ, & in Græcia duodecim lineæ, triginta calculi, cuique lusori quindecim; de quibus vetus epigramma, quod Salmasius vir doctissimus affert. De Tabula,

In parte alueoli pyrgus velut vna resedit,
Qui vomit internis tesserulas gradibus.
Sub quarum iactu discordans calculus exit,
Certantésque sonet fors variata duos.

Hîc

Hic proprium faciunt ars & fortuna periclum:
Hæc cauet aduersis casibus, illa fauet.
Composita est tabula nunc talis formula belli,
Cuius missa facit tessera principium.
Ludentes vario tum exercent prælia fato,
Russeus, an nitidus præmia sorte ferat.

Omnino ludus ille est, quem hodie vulgò vocamus *Trictrac*. Tesseras enim in alueolum mittimus, in quo vtrinque duodecim lineæ, pro iactu calculos disponimus; ars, & fortuna inter se certant. Terentius:

Ita vita est hominum, quasi cùm ludas tesseris;
Si illud, quod maximè opus est, iactu non cadit;
Illud, quod cecidit forte, arte vt corrigas.

Ouidius *lib. 2. Artis:*

Seu ludet, numerósque manu iactabit eburnos:
Tu malè iactato, tu malè iacta dato.

Ita bene Salmasius vir eruditissimus legit, non vt vulgò,

——tu bene iacta dato.

Tu quæ malè ieceris, malè promoueto, malè disponito, vt vincaris. Agathius epigramm. in tabulam Zenonis, ποικιλότευκτον θέσιν calculorum vocat, variè structam positionem. Aristænetus *lib. 1. epist. 23.* ποικίλας μεταθέσεις τῶν ψήφων. Eumdem ludum esse volunt cum ludo duodecim scriptorum, de quo Cicero *lib. 1. de Orat.* Pila bene, & duodecim scriptis ludere. Ouidius *lib. 3. Artis:*

Est genus in totidem tenui ratione diductum,
Scriptula quot menses lubricus annus habet.

Cicero: Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis

ſcriptis olim, vt calculum reducas, ſi te alicuius dati pœnitet. θέσθαι ψῆφον, *ponere calculum*, ἀναθέσθαι, *reducere, corrigere.* Auſonius *in Profeſſoribus cap. 2.*

Narrantem fido per ſingula puncta recurſu
Quæ data per longas, quæ reuocata, moras.
Vidimus & quondam tabulæ certamine longo
Omnes, qui fuerunt, enumeraſſe bolos.
Alternis vicibus quos præcipitante rotatu
Fundunt excuſſiper caua buxa gradus.

Dare calculos, in ſedibus ponere, in lineis locare. Boli ſunt teſſeræ, vel teſſerarum iactus, quæ dari dicuntur, cùm mouentur. Euſtathius, *κύβοι μὲν γὰρ οἱ καταρριπτόμενοι ἑξάπλευροι βόλοι, Teſſeræ boli ſex lateribus inſtructi, qui iaciuntur.* Gloſſæ, *βόλια, teſſeræ, βολίδες.* Iſidorus: Teſſeræ iacula appellantur. Herodotus teſſerarum, talorum, & pilæ ludos Lydis attribuit, calculorum Ægyptiis. Palamedes reperit calculorum ludum ſine teſſeris, non alium, quem Græci modò πεττὸν, modò κύβον vocant, quia ad iactum teſſeræ calculi mouebantur. In tabula, ſeu ἀβακίῳ duodecim fuere lineæ, ſeu duodecim ſcriptula Romanis, ſed triginta calculi, quindecim albi, quindecim nigri. In veteri ludo calculorum oſtendimus ſuprà quinque tantùm vtrinque fuiſſe lineas, & quinque vtrinque calculos. Sed præter illas quinque lineas vtrinque erat media linea, quæ dicitur ſacra. Pollux *lib. 9.* τῶν δὲ πέντε ἑκατέρωθεν γραμμῶν μέση τις ἦν ἱερὰ καλουμένη, καὶ ὁ τὸν ἐκεῖθεν κινῶν πεττὸν παροιμίαν ἐποίει, κίνει τὸν ἀφ' ἱερᾶς. *In medio quinque linearum, quæ vtrinque erant, ſacra linea fuit intermedia; unde qui moueret calculum,*

lum, prouerbio locum faciebat. Moueo calculum à sacra linea. In hoc ludo, vt suprà ostendimus, nihil fortunæ datum, omnia arti, & iudicio. Ludus è tesseris,& calculis mixtus Ægyptiorum inuentum est, in quo duodecim lineæ,seu duodecim scripta. Tribus tesseris vtebantur veteres ad hunc ludum, & quisque ludentium quindecim calculis. Is ludus Tabula dictus. Suidas, τάβλα ὄνομα παιδιᾶς. Iuuenalis:

—— Nec enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.

Vnde ταβλιστὴς, ταβλίζειν. Eusebius *lib.* 5. *Histor. Ecclesiast.* τάβλαις ϰ κύβοις παίζειν, ταβλίοις παίζειν. Gloss. κύβος τὸ ταβλίον. Augustus *apud Suetonium:* Forum aleatorium calfecimus, id est, tabulam. Virgilius *6. Æneid.*

Impleuitque foros.

Martialis *lib.* 14. de tabula lusoria:

Hic mihi bis seno numeratur tessera puncto,
Discolor hic gemino calculus hoste perit.

Bis senum punctum vocat, quia in tabula erant duodecim scripta, duodecim lineæ, in quibus calculi disponebantur ad iactum tesserarum trium, aut duarum. Quod fit hodiéque in nostro Tricatco. Isidorus *lib.* 17. Sed & ipsas vias senariis locis distinctas. πόντες, χώρας, ὁδοὺς vocant lineas,per quas currunt tesseræ. Laterculus dictus πόλις, vt ostendimus. Palamedes apud Philostratum *in Heroicis,* reperit ludum calculorum. Vide quæ diximus *cap.* 1. Pollux *lib.* 7. *cap.* 33. Aleæ genera numerat Pleistobolindam, Artiasmon, Diagrammismum, quem vocat γραμμάς, Imanteligmum, & Naumachiam.

INDEX RERVM
ET VERBORVM.

Iuxta numerum paginarum.

Tabulæ

F I N I S.

ERRATA.

Pag.	*Lin.*	
47.	6.	*lege*, Tesserarum casus, seu κύϐων.
57.	4.	de Venere Suetonius.
58.	vlt.	ὁποσουνῦν.
77.	22.	Agathias.

Digitized by Google

.[illegible].

Digitized by Google

.78.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google